

68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ ULUSLARARASI BOYUTU VE TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞINA GÖRE ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

Feryat BULUT*

Özet

Dünya tarihinde, meydana gelen olaylar kısa süre içerisinde olup bitmesine rağmen, kendisinden sonraki zamanları; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan etkileyen olaylar, devrim niteliği taşıyan değişimler kapsamında değerlendirilir. Bunların bazıları üretim ilişkilerinde köklü değişimlere yol açmasa da siyasal yönelimleri, ideolojileri, kültürel yaşamı değiştirir; yeni açılımlara zemin hazırlar ve buna daha hızlı bir ivme kazandırır. 1968 yılındaki öğrenci olayları ve bu tarihle simgelenen 68 kuşağı, dünya tarihinde, bu özelliklere sahip olayların bir arada ve yoğun olarak yaşandığı bir dönem olarak da tarihe geçmiştir.

Türkiye'de hareket, 1960'lı yıllarda Demokrat Parti uygulamalarına karşı başladı ve özellikle öğrenci hareketinin muhalefetiyle hız kazanarak devam etti. 27 Mayıs öncesinde Türkiye'de çok yaygın gençlik hareketleri yaşanmaktaydı. Ülkemizde 68 kuşağı devrimci gençlik eylemleri, Avrupa'daki olaylardan farklı olarak kendisine tarihi bir miras seçti: "*Türk Kurtuluş Savaşı ve Atatürk*" Avrupa'da ve Amerika'da olmayan bir dayanak. Bunun içindir ki gençlik eylemlerinin talepleri de, sloganları da oldukça farklıydı.

Anahtar Kelimeler: 68 Kuşağı, Gençlik, Bağımsızlık, Eylem, Kurtuluş Savaşı, Atatürk, Atatürkçülük.

THE INTERNATIONAL DIMENSION OF THE YOUTH PROTESTS OF 68 GENERATION AND ATATURK AND KEMALISM UNDERSTANDING BRINGING ABOUT 68 GENERATION IN TURKEY

Abstract

In the history of the world, although the events that have happened end up in a short time, those affecting the periods after themselves in terms of society, economy, culture and politics are evaluated in the scope of changes having the characteristic of revolution. Even if some of those have not brought about drastic changes in the production relations, their political tendencies and ideologies change the cultural life. They pave the way for new

* Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Uzmanı, (bulutferyat@hotmail.com).

openings and accelerate them. The student incidents in 1968 and the 68 generation symbolized with this date went down in history also as a period when the events having these sorts of features were experienced extensively and altogether.

The movement in Turkey started against the applications of the Democrat Party in 1960s and continued gaining speed especially with the opposition of the student movement. Before 27 May, youth movements were widely seen in Turkey. Unlike the events in Europe, in our country the revolutionary youth protests of the 68 generation chose a heritage for itself: "Turkish War of Liberation and Atatürk", a base which has no existence in Europe and America. Therefore, the demands and slogans of the youth protests were very different.

Key Words: 68 Generation, Youth, Independence, Protest, Independence War, Atatürk, Kemalism.

Giriş

1960'lı yıllarda üniversite işgallerinin başlaması tarihi açıdan elbette yeni değildi. Farklı ve yeni olan, 1960'lı yıllarda öğrenci hareketlerinin sadece Üçüncü Dünya ülkelerinde ya da Avrupa'da değil, hemen hemen her yerde ve aynı zaman diliminde başlamış olması ve çok hızlı bir şekilde yayılmasıydı. Her coğrafyanın tarihsel süreci, meydana gelen olaylara farklı bir boyut ve özgünlük kazandırmıştır. Bu yönüyle 1968 olaylarının neyi ifade ettiği ve neden ortaya çıktığını uluslararası tarihsel süreç içerisinde değerlendirilip ele alındığı zaman anlam kazanır. 1950'li yıllardan sonra kapitalist düzen bir takım değişikliklere uğramıştır. Sömürgecilik tasfiye edilirken¹ Amerika dünya pazarına yelken açıp, sermaye akışına ve bu akışın yönüne uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Ekonomideki bu değişiklik, bir taraftan kendini belli ederken diğer taraftan ülkelerin ekonomik düzeylerini de etkiliyordu. Bu etkiler sonrasında toplumsal sınıflar içerisinde farklı bir yapılanma ve buna bağlı olarak da siyasal ve kültürel farklılaşmalar belirginlik kazanıyordu. Gençlik bu değişimden rahatsız olmakta ve yaşam alanının giderek daraldığına inanmaktaydı. Nitekim özgürlük konusunda hakların kısıtlandığı, üniversitelerde söz hakkı verilmediği gerekçesiyle artık düzene karşı başkaldırı kendini göstermekteydi. Bu başkaldırı, her geçen gün artan toplumsal sorun haline gelmekte ve buna da en büyük tepkiyi gençlik göstermekteydi.

Gençlik, toplum içerisinde meydana gelen sorunlara en fazla duyarlılığı gösteren kesimdir. Toplumun kendi içerisinde barındırdığı sorunları araştırıp, onlara çözüm önerileri üretirken, en zor olanı da gençliğin araştırılıp incelenmesi olacaktır. Çünkü yaşam hızla akarken, bu hıza en fazla ayak uyduran ve yön veren yine genç kuşaklar olacaktır. Toplumsal sorunlara çözüm üretirken, gençliği sorunların dışında tutarak çözüm üretmek mümkün değildir. Gençliğin isteklerine kayıtsız kalan siyasal yönetimler, sorunları çözmekte daima başarısız olmuştur. Gençlik eylemlerine çözüm üretmek yerine, şiddetle ve baskıcı siyasetle cevap veren siyasal iktidarlar hep kaybeden taraf olmuştur.

1 Herbert Marcuse, "Yeni Baskı Döneminde Hareket: Bir Değerlendirme", *Cogito*, S.14, 1998, s.s.71-72.

Öğrenci olaylarının meydana geliş tarihi, eğitim ve öğretim kurumlarının tarihi kadar eskidir. Dünyada meydana gelen öğrenci olaylarının ortaya çıkışı² kimi zaman yönetim sistemlerine, ekonomiye, sosyal haklara; kimi zamanda eğitim sistemine, demokrasi anlayışına ve kültürel baskıya karşı³ olmuştur. 1968 ile 1970'li yılların başında kitlesel mücadeleler için siyasal bir çıkış bulma sorunu, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Fransa gibi ülkelerde gençliğin gündemindeydi. Toplum içerisinde yaşanan sorunlar, gençlik tarafından autopoiesis⁴ gibi kavramlar temelinde yorumlanarak iktidara yönelik olarak kullanılmakta ve buna bağlı olarak siyasal çözümler üretilmekteydi. Ancak devletlerin buna karşı tavrı, yapılan eylemler ve olaylar kadar sert ve sıkı oluyordu. Bu yüzden 68 olayları dünya tarihinde geniş coğrafyalara yayılmış ve genç kuşaklar tarafından dile getirilen talepler,⁵ giderek artırmıştır.

1968 hareketi, gençlik hareketleri içerisinde en çok tartışılan hareketlerden birisidir. Gerçekleştirilen hareketin dünyanın her tarafında toplumun tüm kesimini sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönlerden etkilemiş olmasından dolayı önemi daha da artmaktadır. 68 gençlik hareketi, Amerika'da 1965 yılında siyahilerin sivil haklar mücadelesinden, 1970'li yıllara kadar uzanan bir dönemi işaret etmektedir. Kısa bir süre içerisinde Avrupa'da giderek artan hareket, özellikle Vietnam Savaşı ile birlikte dünyanın farklı bölgelerine yayıldı. Giderek artan olaylar ve olayların meydana getirdiği değişim ve etkileşimin diğer coğrafyalara ulaşması çok kısa sürdü. Siyasal ve sosyal değişim istekleri dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kısa süre içerisinde yayılarak, kendi sınırlarını aştı ve Avrupa'da yankı buldu. Ancak Türkiye'deki gençlik eylemleri, Avrupa'da olduğundan daha farklı istek⁶ ve sloganlar içeriyordu.

1. Mayıs 68'e Doğru

1968 yılında meydana gelen olaylar, sadece 1968 yılı içerisinde gerçekleşmekle kalmayıp sonraki yıllarda da devam etmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak toplumsal sorunların giderek artması ve yaygınlaşması sonrasında süreklilik göstererek 1970'li yılların sonlarına kadar devam eden olaylar zincirini anlatan bir harekettir. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletlerinin gücünü daha da arttırarak dünya siyasetinde güçlü bir yere sahip olmaya başladı. Savaşın bitmesinden sonra ABD önderliğinde dünya ekonomisi farklı bir boyut kazanmaya başladı. Savaş yıllarını izleyen 30 - 35 senelik süreç, kapitalizmin altın yılları olarak bilinmektedir. Bu yıllarda dünya ekonomisinden en büyük payı ABD almaktaydı. Ancak savaş sonrası ekonomisi bozulan, kapitalizmin merkezi durumunda olmasına rağmen toplumsal sorunlar yaşayan Avrupa'da, kapitalist sistemin sınırları zorlanmaya başlanmaktaydı. Bozulan ekonominin ve

2 Öğrenci olaylarının meydana geliş tarihi ve daha geniş bilgi için bkz.: Feryat Bulut, *68 Kuşluğu Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Ün., Atatürk, İ. ve İ. T. E., İzmir, 2009

3 Cavit Orhan Tütengil, *Az gelişmenin Sosyolojisi*, Toplum yay., İstanbul, 1971, s.s.47-52.

4 Toplumsal yaşamın idamesi için gerekli olan yenilenme, kendini yeniden üretme eylemi.

5 Derleme, *İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, (Çev: Sinem Özer, Selen Göbelez), Otonom yay., İstanbul, Eylül-2005, s.s.69-78.

6 Kuzey Fırat, "Dünyada ve Türkiye'de 68", *İleri*, 2008, Y.8, S.36-37, s.101.

toplumsal refahın iyileştirilmesi konusunda yapılan iktisat politikaların asıl amacı, tam istihdamı ve gelir dağılımında belirli bir istikrarı sağlamaktır⁷. II. Dünya Savaşı'nın ardından kapitalist sistemin küreselleşmeye başlamasıyla birlikte, özellikle ekonomik yönden kapitalist sistemin getirilerinden Batılı ülkelere oranla daha az fayda gören üçüncü dünya ülkeleri, "Yeni Uluslar arası Ekonomik Düzen" taleplerini dile getirmeye başladılar ve uluslararası ekonomik düzen artık dünya çapında sorgulanmaya başladı. Kapitalizmin altın çağını yaşadığı bu dönemde işçi sınıfı; 60'lı yılların hem sosyal devlet ilkesinin getirileri hem de tüketim düzeyindeki rahatlıklar nedeniyle, öğrenci hareketi olarak başlayan 68'in geniş çaplı bir dönüşüme geçişini engellemiştir⁸. 1966 - 1970 döneminde dünya kapitalist sisteminin uydusu konumundaki metropoller, yaygınlığı ve kapsamı bakımından 20. yüzyılda karşılaştıkları en büyük toplumsal muhalefet dalgasıyla karşı karşıya kaldı.

Kapitalizmin, II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD önderliğinde düzenli bir büyüme ve istikrar dönemine girmesiyle ülkelerarası ekonomik rekabeti de giderek arttırmaktaydı. Bu artış, ekonomik ve sosyal refahı arttırsa da savaş; kapitalizmin köklü bunalımlarını, ülkelerarası rekabetin keskinleşen biçimlerini, yeniden paylaşmanın gerçekleşmesi sonucunda çözmüştü. Savaşın sona erişiyile birlikte genel barış havasının da etkisiyle toplumsal muhalefetin hızı da düşmüştü. Bu nedenle başlangıçta ekonomik ve siyasal düzene yönelik ortaya çıkan toplumsal tepki, 68 hareketinin kapitalist düzene karşı harekete geçirdiği büyük muhalefet potansiyeli, bütünlük içeren bir siyasal program ve perspektifle tamamlanamadı. Olayların içerisinde yer alan işçi, emekçi ve kısmen de katılan öğrenci kitlesi üzerinde ideolojik hegemonyasını sürekli kılamadı. Bu hegemonyayla birlikte, köklü bir toplumsal yapıya dönüşmesinde sosyalist-komünist partilerin engelleme etkisi olsa da; olayların özelliği ve kapitalizmin baskıcı mekanizmaları asıl etkili olandır⁹. Bu engeller giderek eylemlerin yönünü ve coğrafyasını da değiştirdi. Avrupa'dan Amerika'ya, Afrika'dan Asya'ya kadar uzanan büyük bir rüzgârı beraberinde getirdi.

2. Unutulmaz Yıl: 1968

68'li yıllar küresel dünya için unutulmaz bir yıldır. Meydana gelen olaylar ve olayların ortaya çıkış şekli adeta sıralanmış halkalar şeklinde devam etmekteydi. *Vietnam Savaşı*, *aya seyahat*, *Martin Luther King* ve *Robert Kennedy*'nin öldürülmeleri ve *Prag da Sovyet tankları*, hepsi adeta inadına tek bir yıla sığıdı. O yıl, dünyanın dört bir yanında milyonlarca genç, setlerini yıkan nehirler gibi meydanlara hep birlikte aktılar. Bu, 20. yüzyılın en kalabalık ve en coşkulu ayaklanmasıydı. Avrupa sokakları şiddetle tanıştı. Üniversiteler işgal ve boykotu gördü. Devrim ateşinin işçilere de sıçramasıyla hayat felç oldu ve 1968¹⁰, insanlık tarihine "başkaldırı yılı" olarak geçti¹¹.

7 Korkut Baratov, "Dünya'da 68", 68'in 30. Yılı Dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, 68'liler Birliği Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.s.23-29

8 Zafer Toprak, "1968'i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye", Cogito, S.14, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, s.159.

9 Umut Bilir, *Sosyalizm ve Gerçeklik*, Ün yay., İstanbul, 1971, s.s.45-48.

10 68 Kuşağı: Dünya'da 1968 öğrenci hareketleriyle kendisini duyuran, Batı'da daha çok Yeni Sol, Maoist, Anarşist ve Anti-empyralist grupların etkili olduğu sosyal hareketlerde yer alanları tanımlamada kullanılır.

11 M. Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalinin Gölgesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.160.

1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'nın neredeyse tamamında ve Amerika'nın belirli kesimlerinde, gençliğin başkaldırısı kendini güçlü ve etkili bir şekilde hissettirdi. Gençliğin yaptığı eylemler ve dile getirdiği istekler sonucunda yeni kuşak kızıl kuşak diye adlandırılmaktaydı. Ancak bu kuşak düşünüldüğü gibi Doğu Bloku¹² ülkelerindekine benzer bir sosyalizm anlayışından oldukça uzaktı. İstedikleri daha fazla özgürlük, eşitlik, adalet ve temiz bir çevreydi. Bu kuşağın isyanı tüm dünyayı sardı. Bu isyanın, üçüncü dünyaya yansımaları çok daha şiddetli oldu ve devrimci şiddet bir anlamda kutsandı. Gençlik, düzene başkaldırırken; devrim için devrim isteği de siyasal düzen tarafından şiddetle bastırıldı. 1960'lı yıllar Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarından bazılarının bir çeşit sosyalizm deneyimi yaşadıkları veya sosyalist, anti-emperyalist söylemini kullanan milliyetçi önderliklerin ulusal kurtuluş savaşı verdikleri bir dönem olarak da tarihe geçti. Frantz Fanon'un deyişiyle, "yeryüzünün lanetlileri İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu dünyasında kendilerine yeni bir yer aramaktadırlar"¹³. Dünyanın büyük kısmının daha önce kapitalist ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiş olması, üçüncü dünya ülkelerini ister istemez sosyalist bloğa yakınlaştırıyordu. Sömürge veya henüz sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerin çoğunda, üçüncü dünyacı bir ideoloji hâkimdi. ABD siyasetine ve bu siyasete kayıtsız kalan çoğu zaman buna eşlik eden Avrupa ülkelerine, üçüncü dünya ülkeleri de tepki göstermekteydi. Bu tepki, zaman içerisinde bloklar oluşturmakta ve sosyalist bloğa doğru kaymalar giderek artmaktaydı. Gösterilen tepkiler zamanla artmakta ve nihayetinde Vietnam Savaşı'nın ve savaş karşıtı hareketlerin başlamasıyla birlikte devam eden olaylar zinciri, kutuplaşmayı giderek belirgin kılıyordu.

Kutuplaşma ile birlikte 1950'lerin değerlerine ve yaşam biçimlerine karşı geliştirilen radikal protesto gösterileri, boykotlar ve isyanlar; 1960'ların sonuna doğru karşı kültürü benimsedi. Uyuşturucu kullanımı ve doğu tasavvufu hayranlığından, tuhaf giysileri ve uzun saçları benimseyen gençlik; çok çeşitli yaşam biçimlerini içine alan geniş bir yaşam tarzını benimsemekteydi. 1960'lı yılların savaş karşıtı öğrenci eylemleri ve bu kültür değişimi aynı zamanda daha yaşlı kuşaklara karşı başlatılan bir isyan özelliği de taşımaktaydı. Bu yaşananlar, 1950'lerde başlayan sosyo - psikolojik bunalım döneminde yeşeren muhalefet ve protesto birikiminin patlamaya dönüşmesi idi¹⁴. Karşı kültür, mevcut değerlere alternatif olarak doğan ve daha özgün yaşam biçimini savunan bir gençlik görüşüydü. Tom Hayden ve Abbie Hoffman gibi bir grup savaş karşıtı genç, yozlaşmış olduğunu düşündükleri Amerikan toplumuna karşı savaş açarak; yeni bir hayat tarzını benimsemekteydi. Karşı kültürü benimseyen gençlerin, toplumsal değerlerde yaratmayı istedikleri basit değişimleri, mevcut değerlere karşı yapılan kasıtlı başkaldırıdan ayırmak oldukça zordu ve 1960'ların ortalarında meydana gelen bu oluşuma *Hippi Kültürü* denilmekteydi¹⁵. Hippi olgusunun ortaya çıkışı 1962 yılına rastlar; ama hippiliğin gerçek anlamda yayılması 1966'lı yıllardır. Hippiler ve yippiler, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 70'lere kadar, özellikle ABD'de var olan toplumsal yapıya

12 O. Zeki Efeoğlu, *Rusya ve Kızıl Çin'in Türkiye'deki Faaliyetleri*, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1973, s.s.85-112.

13 Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev. Şen Süer Kaya), Sosyalist yay., İstanbul, 1994, s.5.

14 Mustafa Çalık, *MHP Hareketi Kaynakları ve Gelişimi*, Cedit yay., Ankara, 1995, s.82.

15 İhsan Aydın, *Kültür Kavramı ve Gençlik*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971, s.17.

karşı başkaldırının zayıf, bütünlükten yoksun ama etkili bir simgesi olmuştur¹⁶. Karşı kültürle devrimciliği birleştiren Yippiler, toplumun yozlaşmış kurumlarının kökünden yok edilmesini ve sonsuz özgürlüğü savunurken mevcut bütün değerleri reddederler. Yippiler, II. Dünya Savaşı bitiminden 70'lere kadar uzanan hippy-zincirinin son halkasıydı¹⁷. Savaş sonrasında hem ekonomik hem de manevi çöküntüyle iç içe yaşamak zorunda kalan 1950'lerin gençliği; yenilmiş, yıkılmış anlamına gelen "beat" sözcüğü yakıştırılmıştı. O sıralarda Sovyetler tarafından uzaya fırlatılan Sputnik adlı uzay aracının sonundaki "nik" eki¹⁸ de ABD'de oldukça popülerdi. Bu yüzden dönemin sorunlu gençliği "beatnik" olarak anılmaya başlanmıştı. Ancak yippiler de ne bütünlüklü bir düşünce sistemi oluşturabildiler ne de deneyimlerini kendilerinden sonraki kuşağa aktarabildiler. Hippilerden oldukça farklı olmalarına karşın günümüzde onlarla birlikte anılıyor, hatta hiç anılmıyorlar bile. Kendi halinde yaşamaya çalışan hippy alt-kültürü de, ortadan kalkmasa da, bir düşünce sistemi oluşturmayı başaramayan hippy kültürü de, var olan toplumsal yapının kurumları tarafından yok edildi. ABD'de kültürel farklılık ve değişim istekleriyle, bu şekilde kıvılcım bulan 68 olayları Avrupa'da ve diğer ülkeler de farklı istek ve tepkiler gösterebiliyordu. Tüm bu yaşananlar gençlik açısından farklı istekleri ve farklı kültürlerle tanışmayı da beraberinde getiriyordu.

ABD'de Berkeley ve Columbia Üniversiteleri'nde yaygın olan öğrenci hareketleri, "sit-in" (oturma eylemi) ve "direct action" (doğrudan eylem) kavramlarını diğer ülkelerdeki hareketlere de öncülük etmiştir. 68 baharının ardından dünyada gerçekleşen öğrenci olayları bir yandan kitleselleşirken, diğer yandan da şiddet

16 *Günaydın*, 21 Haziran 1968. Hippiler ile ilgili olarak Türkiye'de birçok haber yapıldığı gibi hippy kültürünün Türk gençliği üzerindeki etkileri ile ilgili şunlar anlatılmaktadır: "1970'li yıllarda Türkiye hippiler için çok önemli yerlerden biri olmuştur. Birçok hippy Katmandu, Tibet gibi yerlere giderken Türkiye'de özellikle de İstanbul Sirkeci'deki tek yıldızlı otellerde ve pansiyonlarda konaklamışlardır. O dönemde Türkiye'deki hippy hareketinin de temelleri atılmıştır. Birçok sol görüşlü insan bu kişilerle tanıştıktan sonra politikadan uzaklaşarak onlarla dünya turlarına çıkmıştır. Bugün Türkiye hippiler için önemli noktalardan biri olma özelliğini korumaktadır. Rainbow festivali öncesinde dünyanın birçok yerinden hippiler Olimpos, Kelebek Vadisi gibi yerlerde toplanarak festivale gitmektedirler. Türkiye'de hippy hareket de altın yıllarını yaşamaktadır". "... Üç gündür Sultanahmet'te yaşıyorum. Yıllar ötünden dikkatsizce geçtiğim mekânların kendi içlerinde bambaşka hayatlara açıldığını görüyorum, turist avcısı zannettiğim ve önlerinden hızlı adımlarla geçtiğim esnafın binlerce hikâyeye tanıklık ettiğini öğreniyorum. Karnakarışığım. Eskinin izini sürerken her kapı bir yenisini açıyor. 1960'ların çiçek çocukları deyince herkes farklı hikâyeler anlatıyor ama gözler hep aynı parlıyor. O dönemden kalanları teker teker buluyorum. Kimi otel işletiyor, kimi Ayasofya'nın arkasında dükkan sahibi, kimiye şiir yazıyor. Değişen dünya ve koşullar her birini başka yollara savurmuş olsa da içlerindeki hippy ruhunu koruyorlar. İstanbul'un dünya hippileri için önemi ayrı. Sultanahmet en büyük merkezlerden biri olarak tarihteki yerini aldı bile. Sebebi ise konum. Türkiye Avrupa'yı Asya'ya bağladığı için, Batı'dan gelen gençler 1960'lardan 70'lerin sonlarına kadar burada buluşmuş, doğu yolculuklarına İstanbul'dan başlamışlar. O dönemlerde her gün Tahrır'a, iki günde bir Afganistan'a ve haftada bir de Hindistan'a otobüs turları düzenlenirmiş. Esrarın kolay ele geçtiği bu bölgelere akın akın giden gençler paraları bitene kadar ki bu aylar demekmiş. Orada kalır, sonra İstanbul'a, oradan da ülkelerine dönerlermiş. Ancak artık hippilerden eser yok. Hatta günümüz şartları ve dinamikleri çiçek çocuk ruhunu anlamayı bile neredeyse imkânsız kılıyor. Oysa bazıları için durum farklı. Sayıları bir elin parmaklarını geçmeye de o dönemi yaşamış, dünya hippileriyle büyümüş Sultanahmet'in eski çiçek çocukları hala aynı yerde yaşıyor. Felsefeleri mecburi rötüşlara uğrasa da eski günleri özliyor, klasik birey modeline girmeyi reddediyorlar. İşte karşınızda Sultanahmet'in eski toprak hippileri: efsanevi Toto, Şair Avni Dede, Ulubatlı Minimo, Kıvrıkcık Süleyman, Amerikalı Hippie, Pudding Shop". Bkz.: <http://www.tumgazeteler.com/?a=645276>.

17 *Yeni Gazete*, 21 Mayıs 1972.

18 Serhat Timur, *Bir Kültür Bir Toplum*, Söz Yayınları, İstanbul, 1973, s.s. 45-47.

içermeye başlamıştır¹⁹. Dünya genelinde yaşanan gençlik olayların başlayış zamanı ile şiddeti birbirinden farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkların temel sebeplerinden biriside toplum içerisinde hâkim olan düşünceler ve buna bağlı olarak siyasi iradenin toplumun bütününe yönelik olarak göstermiş olduğu hassasiyettir. ABD’de yaşanan ‘68 olaylarının da diğer Batılı ülkelerde yaşanan ‘68 hareketlerinden ayrıran en temel özellik, ABD’deki olaylarda Marksizm’in diğer Batılı ülkelere oranla daha az egemen olmasıdır²⁰.

Var olan düzene karşı yapılabilecek değişikliklere olan inanç, 1968 yılında yaşananlarla birlikte daha belirgin bir hale gelmişti. Bu beklenti, özellikle siyasi ve kültürel alanda köklü değişimlerin yaşanması yönünde istekleri içeriyordu. Bunun ortaya çıkmasını sağlayan ve ilk kıvılcımı başlatan ise öğrencilerdi. 1960’larda, hiç beklenmeyen bir anda, Prag’dan Paris’e, Londra’dan Tokyo’ya, San Fransisco’dan Pekin’e, kurulu düzeni tehdit etmeye başlayan öğrenci ayaklanmaları yavaş yavaş ortaya çıktı. Tehdit, birçok yerde öğrencileri tarihin kendisini kökten değiştirmenin kıyasına getirdi. Daha önce, dünya üzerinde hem kapitalist sistemi hem sosyalist düzeni toplumlar tarafından tehdit eden böyle büyük bir ayaklanma hiç yaşanmamıştı. 1967’nin sonuna gelindiğinde, Atlantik’in iki yakasındaki radikalleşmiş öğrenciler, kendi yaşamlarıyla içinde yaşadıkları toplumu, toplumlarıyla Vietnam arasında bağlantılar kurmaya başlamışlardı²¹. Gençliğin düzene karşı göstermiş olduğu hareketler bir yandan giderek artarken, diğer yandan da gençlik birbirinden etkileniyordu. Doğrudan eylem taktikleri, özgür veya eleştirel üniversite gibi alternatif kurumların geliştirilmesi, hareketlerini siyasal bir zemine oturtmak için yeni ideolojilerin ve düşüncelerin aranması, gençliğin birbirine yaklaşmasının başlangıcını haber veriyordu. Her ülkede başlayan öğrenci hareketleri, öteki toplumlarda çıkan öğrenci hareketlerinin siyasi ve sosyal yönlerden kendi taktiklerine yararlı gördüklerini alarak, kendi eylem çerçevelerinde yeni fikirlerin oluşmasını sağlıyorlardı.

Tarih boyunca, Avrupa’da yaşanan her devrimin ilk olarak başladığı ve daha sonra kısmen de olsa bittiği ülke Fransa olmuştur. Demokrasi, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramların yine vücut bulduğu ve buradan dünyaya yayıldığı yer Fransa olarak kabul edilir. Bunun gibi 1968 olaylarının da, Fransa’da ortaya çıkan öğrenci olaylarının öncülük ettiği kabul edilmektedir. Cüneyt Akalın, 68 olaylarının asıl ortaya çıktığı yerin ABD olduğunu, ancak o yıllarda Türkiye’nin; ABD’ye daha uzak bir konumda olmasından dolayı ABD’deki ‘68’in ikincil, Fransa’daki ‘68’in

19 Barbara – John Ehrenreich, *68 Öğrenci Ayaklanması Uzun Yürüyüşün Kısa Baharı*, (Çev. Güzin Özkan), Kıyı Yayınları, İstanbul, 1987, s.17.

20 “Bir Uygarlık Bunalımı”, Edgar Morin İle Söyleşi, *Cogito*, 1998, S.14, s.104.

21 ABD’de 68 denince aklı gelen kitle örgütü SDS (Student for a Democratic Society – Demokratik Toplum İçin Öğrenci Birliği) dir. Aslında SDS’nin varlığının yüzü yılın başına kadar uzandığını belirtmek gerekir. Çünkü bu örgüt sol eğilimli yazarlar (Upton Sinclair, Jack London) tarafından 1905’de kurulan Leoque for Industrial Democracy (SLID sanayi Demokrasi Birliği)’ye dayanıyordu. Fabiancılığa yakın bir çizgi izleyen birlik İkinci Dünya Savaşı öncesinde temel ilkelerini “Faşizme ve tüm otoriter eğilimlere karşıtlık” olarak belirlemişti. SLID, 1960’da Michigan Üniversitesi’nden bir grup öğrencinin çabasıyla SDS adını aldı. SDS programına 1962 kongresinde kabul edilen Port Hura bildirisi ile kavuştu. Bu bildiri katımlı demokrasiyi amaçlıyordu. Bkz.: Cüneyt Akalın, *Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya’da ve Türkiye’de 68*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.s.24-26.

ise birincil dereceden Türkiye'yi etkilediğini belirtmektedir²². 1968 olaylarının başkentlerinden birisi olan Fransa'da, hareketin esin kaynağı olan olaylar Amerika'da gençlerin Vietnam Savaşı'nı protesto etmek amacıyla düzenledikleri gösteriler ve 1968 yılında Martin Luther King'in öldürülmesiydi. 1966 yılında Strasbourg Üniversitesi'nde "Öğrenci Çevrelerinde Yoksulluk" adında dağıtılan broşürlerin aşırı ilgi görmesinden dolayı 1967 yılında tekrar basılması, olayların başlangıcı sayılabilir²³. Üniversite içerisinde yasakların kalkması için başlatılan gençlik eylemleri hızlı bir şekilde üniversiteye yayılmıştır. İlk kez öğrenciler toplu olarak sokaklara dökülmekteydi. 1968 ilk aylarında Nanterre Üniversitesi öğrencileri, eğitim talepleri dışında artık siyasal talepler de istemektedir. Bu talepleri dile getiren öğrenci örgütleri, Fransız Ulusal Birliği (UNEF), Alain Krivine'nin başında olduğu Devrimci Komünist Gençlik Örgütü (JCR), Troçkist grup Devrimci Öğrencilerle İşbirliği Komitesi (CLER) ve Maoist grup Marksist, Leninist Komünist Gençler Birliğidir (UJCM). Dört büyük örgüt içerisinde yer alan öğrencilerin dağınık olmasına rağmen Fransa'da gerçekleştirilen gösterilerde²⁴ birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Fransa'da gerçekleşen öğrenci olaylarında, işgal eylemlerinin bu hareket içinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İşgaller, sadece gençlik hareketinin değil, aynı zamanda işçi sınıfının ve toplumun diğer kesimlerinin de sık kullandığı bir eylem olmuştur. İktidar ve ekonomi üzerinde baskı uygulamanın en etkili yolu olarak da fabrika işgalleri seçilmiştir. Nitekim bu yöntemler; sosyalist ideoloji, örgütler, emperyalizm karşıtlığı Fransa dışındaki ülkelerde de uygulanmış ve gençlik olarak talepler bu şekilde dile getirilmiştir.

İtalya'da da tepkilerin sert olmasına karşı, yine de etkileri Fransa'daki kadar büyük değildi. "Bağımsız Sosyalist" sözü, İtalyan Komünist Partisinin solunda radikal demokrat olmak anlamındaydı ve gençler tarafından daha fazla toplumsal adalet ve eşitlik istemeyi anlatıyordu²⁵. 1968'de hız kazanarak ülke geneline yayılan gençlik olayları, giderek radikalizme kaymaya başlamıştı. İtalya, 1971 yılının ikinci yarısından itibaren üniversitelerde ve fabrikalarda yaşanan olaylardan sonra sosyal hayatta ve siyasette istikrara kavuşmaya başlamıştı²⁶. Almanya'da, Sosyal Demokrat Parti'ye olan güvenin kaybolmasıyla ortaya çıkan '68 olayları, kitlesel gösterileri beraberinde getirmiştir. 4 Kasım 1968'de, 68'in en önemli öğrenci liderlerinden biri olan Dutsche'nin vurulmasıyla birlikte gençlik eylemleri gittikçe şiddetlenmeye başlamış; ancak bu büyük eylemlerin ardından Almanya'da 68'de doruğa ulaşan olaylar sona ermiştir²⁷. İngiltere'de, Zimbabwe'deki beyaz baskısı karşısında, iktidarda olan İşçi Partisi hükümetinin sessizliğini koruması ve Vietnam Savaşı, '68 olaylarının temel nedeni olmuştur. Öğrencilerin kitleler halinde bir araya gelmesini kolaylaştıran eylemler, daha sonra, üniversite sorunlarının protesto edilmesi amacıyla yapılan gösterilerinde habercisiydi.

22 Cüneyt Akalın, *Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya'da ve Türkiye'de 68*, Sarmal yay., İstanbul, 1995, s.54.

23 Hıfzı Topuz, *Paris 68: Bir Devrim Denemesi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.s.19-21.

24 Dursun Adıvar, *Ülkeler-Örgütler-Örgütlenenler*, Susak yay., İstanbul, 1975, s.s.63-64.

25 Fulya Gürses, H. B. Gürses, *Dünyada ve Türkiye'de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997, s.401.

26 Akalın, *a.g.e.*, s.55.

27 <http://www.68liler.org/tarihce/dunyada68liler.htm>

1967 yılının başlarında meydana gelen öğrenci olayları Atlantik'in iki tarafında da çok büyük boyutlara ulaşmıştı. Gençlik hep bir ağızdan üniversitelerin demokratikleşmesini ve daha özgürlükçü bir yapıya kavuşturulmasını istemekteydi. Üniversite işgallerinin yapıldığı ülkelerde yayınlanan bildirilerde üniversitelerin öğrencilere ait olduğu ve öğrenci genel kurallarının üniversiteye hâkim olmasının gerekliliği vurgulanmaktaydı. İtalya'daki olayları başlatan güç, siyasal rejime tepki değil daha çok fabrikalardaki ve okullardaki otoriteye karşı olanların iktidarına karşıydı. Hareketin güçlenmesinde de işçiler ve öğrenciler arasındaki dayanışma etkili olmuştur.

1966'da İşçi Partisi'nin büyük çoğunlukla kazanmasına karşın ülkede radikal değişikliğe gidilmemesi gençlik tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Hükümetin Rodezya'daki beyaz sömürge hükümetinin zencilere baskılarına göz yumması ve alınan iki ırkçı karar: zenci göçmenlerin gelişini engelleyen yasalarla, özellikle üçüncü dünyadan gelen öğrencilerin harçlarını yükseltme kararı gerilimi giderek arttırmıştı. Gelişmelere paralel olarak öğrenciler ilk kez sokaklara dökülmüş, harçların yükseltilmesine karşı protestolar artmış ve 1967 başında pek çok üniversitede öğrenciler, örgütlenmeye başlamışlardır²⁸. Eylemlerin arttığı bu dönemde Radikal Öğrenci Birliği kurularak tepkiler daha da arttırılmıştı. Ancak öğrenci olayları, kısa süre sonra sona ermiştir. Özellikle ortaya koyulan geniş tabanlı öğrenci hareketinin, farklı sosyal örgütleri içerisinde barındırması çöküşün temel sebebi olmuştur.

68 yılına gelindiğinde Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere'de öğrenci olayları giderek artmakta ve bu olaylar dalga dalga yayılarak artık ABD ve Avrupa sınırlarını aşarak, Afrika ve Doğu Bloğu ülkelerine kadar uzanmaktaydı. Çekoslovakya'da 1968 Ocağında ÇSKP'nin önderliğinde başlayan siyasal ve toplumsal yenileşme hareketi ülkede bir bahar havası estirmişti; ama çok geçmeden bunun "mevsimsiz" olduğu Sovyet birliklerinin ülkeyi işgaliyle ortaya çıkacaktı²⁹.

28 Milliyet, 26 Mart 1967.

29 Çetin Altan, "İnsan Hiç Sebepsiz Kızarmı mı?", *Akşam*, 17 Kasım 1968; "Sosyalist Akım Çok Genişleyebilir", *Akşam*, 18 Kasım 1968. Çekoslovakya konusunda yazılı ve görsel basında birçok haber çıkmış ve Türkiye ile ilgili örneklere de yer verilmiştir. M. A. Aybar'ın ağzından Çekoslovakya işgali ile ilgili şu haber oldukça dikkat çekicidir: "Varşova Pakti üyesi Çekoslovakya'nın müttefikleri Sovyet Rusya ile Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve doğu Almanya'nın saldırısına uğramış olması yurdumuzda ve dünyada haklı bir infial uyandırmıştır. Sovyet Rusya'nın bu saldırı hareketini, Çek yöneticilerinin ve halkının kuşkuyla bertaraf edecek bir anlaşma ve uzlaşmaya varıldığı zehabını vererek, sinsiçe hazırlayıp ansızın tatbik mekiğine koymuş olması bu infialin şiddetini daha da arttırmıştır. Karşı ihtilal yalanına, Çek yöneticileri tarafından davet edildikleri yalanı eklenmiştir. Doğu Blok'unu teşkil eden devletlerle Sovyet Rusya arasında her birinin tarihlerinden gelen derin farkları vardır. Orta Avrupa halkları tepeden inmece ithal malı bir sosyalizm tecrübesini kabul etmeyeceklerini, sosyalizmi kendi şartlarına göre uygulamak istediklerini, muhtelif vesilelerle göstermişlerdir. Bu istekler her seferinde Sovyet tanklarının müdahalesi ile bastırılmıştır. Çekoslovakya üstelik bunların endüstriye en çok rahatsızlık duyanıdır. Nihayet Çekoslovakya, Varşova Pakti içinde daha özgür, daha bağımsız bir duruma kavuşmak meylini de göstermiştir. Sovyet yöneticileri ise, Stalin devrinin kör itaatini, sosyalist dayanışma ve birliğin tek şartı olarak görmeye alışmış kişilerdir. Çekoslovakya faciası bütün faktörlerin tesiri ile patlak vermiştir. Çekoslovakya olayları askeri blokların küçük üyeleri için, asıl tehlikenin blokların lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerinden geldiğini ve gerçekte küçük devletler bağımsızlığını bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerini çırpıplak ortaya koymuştur. ortak savunma kavramı askeri ittifakların küçük devletler için, gerçekte büyük devletin çıkarlarının bir tabii olarak söz konusu olmaktadır. Ve böyle olduğu için de küçük devletlere askeri ittifakların ileri karakolu olmak gibi nankör ve gerçek güvenlik ve bağımsızlıkları ile bağdaşmayan bir rol düşmektedir. Çek faciasının ortaya serdiği ikinci bir gerçek de, bağımsızlığın

Mayıs 1968’de Çekoslovakya’nın Sovyetlerce işgalinden önce, Dubçek’in yönetimi sırasında yaşanan ve “Prag Baharı” olarak bilinen olaylarda da üniversite gençliği hareketliydi³⁰. Doğu Avrupa’da ’68 ruhunu Çekoslovakya’ya getirmek isteyen öğrenci ve aydınlarının, daha fazla özgürlük istekleri Sovyetler tarafından engellenmiştir. Onların bu hareketliliğinde Sovyetlere karşı bağımsızlık ve ülke içerisinde demokratikleşme isteği önemli etmenlerdi. Prag’da ’68 baharında ortaya çıkan olaylar daha ilerlemeden sona ermişti. Çekoslovakya’daki bu gelişmelerin tam tersine, Polonya’da ’68 olayları özgürlüklerin genişletilmesi konusunda olumlu sonuçlar doğurmuştu. ’68’de başlayan örgütlenme Polonya’da komünist sistemin yıkılmasında da büyük bir rol oynamıştır.

Sınırları aşan 68 olaylarının oldukça şiddetli ve kesintisiz devam ettiği bir diğer ülke olan Çin’de; resmi kaynaklara göre 1966’lı yılların başında olaylar çıkmış ve ülkeyi köklü değişikliklere sürükleyen siyasi talepler 1970’li yıllara kadar sürmüştü. 1965 yılında, Amerika’nın Vietnam’a müdahalesiyle; Vietnam’da başlayan anti-emperyalist mücadele, sadece Vietnamlı halkını değil, Çin’in güvenliğini de tehdit etmekteydi. Çin içerisinde yaşanan siyasi kaos bir yandan devam ederken diğer yandan da ülke içerisinde kültürel anlamda büyük bir devrim yaşanıyordu. Yaşanan bu değişim Mao tarafından gerçekleştirilmekteydi. Mao tarafından geliştirilen kültür modeli, Sovyet Modelinden oldukça farklı bir özellik göstermekteydi. En büyük değişim ise 1969 yılına kadar süren “*Büyük Proleter Kültür Devrimi*” ile Çin, 1949’dan beri Dünya kamuoyunda yarattığı şoklara bir yenisini ekliyordu. Bu devrimle birlikte Doğu Bloğu ülkelerinde büyük hareketlenme ve gençlik üzerinde büyük bir coşku yaratmıştı. Çin’e karşı olan ilgide giderek artmış bu ülkede meydana gelen olaylar başka ülkedeki öğrenciler tarafından dikkatle takip edilmişti. 1949’da yüz milyonlarca yoksul köylünün en ilkel üretim koşulları altında yaşadığı bu ülkede; hem de temel güç olarak yoksul köylülük ekonomisi üzerinde yükselen bir sosyalist devrim gerçekleşmişti³¹. Çin’de, her şeyin kötü

---

*sosyalizmin vazgeçilmez bir unsuru olduğudur. Milletler, kendi sosyalizmlerini, kendi imkânları ile ve milli bağımsızlıklarına kısıncanlıklarla sarılarak kuracaklardır.” Aybar’ın bu fikirlerine ilk tepki Türk solu dergisinden gelmiştir. “... Aybar’ın konuşmasının en ilginç yönlerinden biri de ekim devrimin ve onu yapanlara nefretle saldırmasıdır. Batılı oportünistlere ve gerici demagoglara özgü olan bu davranış sosyalistten vazgeçtik, azıcık milli duygusu olan bir Türk’e yakışmaz. Ekim Devrimini ezeli düşmanımız Çarlığın yıkılışını sağlamıştır. Yerine kurulan ilk sosyalist ülkenin devrimci iktidarı bizim Milli Kurtuluş Savaşımızda biricik karagün dostumuz olmuştur. Ekim Devrimi doğunun ezilen halklarının, emekçi yığınlarının asırlar boyu süren uyuşukluğuna son veren ve onları dünya emperyalizmine karşı mücadeleye yönelten önemli bir tarihi etken olmuştur. Sosyalizm hürriyetçidir ama karşı devrimci fikirleri savunma hürriyeti bizim sosyalizmimizde yoktur. Aybar’ın “Türkiye Sosyalizmi!” dediği şey kimi çevrelere pek çok şeyler vaat ediyor. Aybar’a göre hürriyetsiz bir sosyalizm cehennemden farksızdır. Buna göre yıllardır tekrarlanan “Kızıl Cehennemden Nasıl Kaçtım” tefrikalarına inanmak gerek. Artık maskeler düşmüştür. Büyük kongrenin yaklaştığı şu günlerde TİP tabanının gerçekten devrimci ve sosyalist özünün parti içindeki ağırlığını duyurması zamanı gelmiştir. Parti içindeki gerçek sosyalistlerin TİP’e kendi devrimci damgalarını vurma zamanı gelmiştir.” Bkz.: Ersan Olgaç, “TİP Tabanından Gelen Ses Oportünizme Dur Diyelim”, *Türk Solu*, S. 49, 22 Ekim 1968.*

30 *Milliyet*, 24 Mayıs 1978.

31 Yılmaz Çetiner, *Mao’ya Tapanlar*, Tam yay., İstanbul, 1971, s.s.9-14. Çin’e karşı ülkemizde büyük bir merak ve ilgi vardı. Devrim konusunda ayrıntılı olarak şu bilgilere yer verilmekteydi: “*Mao Zedung Yoldaş, Çin Toplumunu etraflı bir şekilde tahlil etti. Her türlü kopyacılığa karşı çıkararak Marksizm-Leninizm’i Çin şartlarına yaratıcı bir şekilde uyguladı ve geliştirdi. Çin proleteriyasının önündeki temel görevin, feodalizmi tasfiye etmek ve emperyalist boyunduruğu kırmak olduğunu gösterdi. 1917 büyük Ekim Devriminden sonra açılan çağda, emperyalizmin hâkimiyeti altındaki ülkelerde, burjuvazinin artık devrimi*

gitmekte olduğu bir dünyadan daha farklı bir hayatın kurulmakta olduğu umudunu veren ve emperyalist saldırganlığa, suikastlerde yürütülen kirli burjuva politikaya, artan yoksulluk ve sömürüye karşı; protestocu bir kimlik kazanmaya başlayan Batı gençliğinin idolü haline gelen Mao gençliği derinden etkilemekteydi. 1958 yılında Mao tarafından başlatılan “Büyük İleri Atılım” politikası “onbeş yılda İngiltere’nin düzeyine ulaşmak” gibi inanılmaz bir hedef saptamıştı. Bu politika bir yıl sonra başarısızlığa uğramıştı; ama bundan kısa süre sonra 1960 yılından itibaren ÇHC, dış yardıma son derece ihtiyaç duyduğu bir dönemde “*Sosyalist kamp*”tan kopma ve devletlerarası planda yalnız kalma pahasına ideolojik ve politik bağımsızlığını korumuş ve tümüyle kendi kaynaklarıyla yoluna devam etmeyi tercih etmişti. Çin, 1917 Ekim Devriminden beri uygulanmakta olan sosyalist dönüşüm³² modeline hiç uymayan, rejimin yıkılması ve ülkenin kapitalist dünya pazarına geri dönmesi tehlikesine çok açık bir yeni devrime, kültür devrimine, sahne oluyordu.

Afrika’da da ‘68 olayları, Tunus, Fas, Mısır, Senegal gibi ülkeler başta olmak üzere, emperyalizm karşıtlığı ve beyaz egemenliğine başkaldırı biçiminde gelişmiş ve devam etmiştir. Asya ülkelerinde başlamış olan bağımsızlık mücadeleleri Batı’daki yansımaları buluyor; gündün güne fakirleşen ve artan baskılar altında ezilen insanlar, artık sokaklara çıkmaya ve baskıcı iktidarlara karşı duyulan hoşnutsuzluğu gençlik eylemleri ve işçi grevleriyle dile getiriyordu. Latin Amerika’da Brezilya ve Meksika başta olmak üzere, hemen hemen bütün ülkelerde ‘68 olayları etkili olmuştur. Latin Amerika’da sosyal hareketlilik giderek artmıştır³³. Latin Amerika’da ‘68’i ortaya çıkaransa Küba Devrimi ve bu devrimin efsanevi lideri olan Fiedel Castro’dur. 1967’de Bolivya dağlarında vurulan Che Guevara, iktidarda olduğu Küba’yı terk ederek devrimi bütün kıtaya yaymak için dağlara çıkmıştı. Che, Vietnam’daki Amerikan saldırganlığını protesto eden gençlere, bunun sıradan bir protesto olmadığını gösteren sert ve savaşı bir slogan bırakmıştı: “*İki, üç, daha fazla Vietnam*”. Gençlik, bu sloganı farklı kullanarak “*Ernesto’ya bin selam*” şeklinde dile getirmiştir³⁴. Bu sloganlarla 68 kuşuğu, dünya genelinde bir başkaldırıyla düzene karşı ayaklanmıştır. 1968 olaylarının düzen karşıtı olması, kültürel karşı çıkışı da içinde barındırmaktaydı. Bu açıdan kimine göre, 1968 olayları bir uygarlık bunalımıydı. Eski olan düzenin ölmesi ve buna bağlı olarak yeninin doğamamasından dolayı ortaya çıkan bir bunalımdı. Regis Debray’a göre Mayıs 68, ortaya çıkan bir hastalığın hem belirtisi hem de bu hastalığın reçetesi idi.

sonuna kadar götüremeyeceğini, bu görevi proletaryanın önderliğindeki demokratik devrimin dünya proleter devriminin bir parçası ve yeni tipte bir demokratik devrim olduğunu belirtti. Mao Zedung, gerek köylü ayaklanmalarına karşı çıkan ve burjuvazinin kuyruğuna takılarak işçi-köylü ittifakını reddeden sağ teslimiyetçilikle, gerekse Çin’in kapitalist bir ülke olduğunu savunarak, devrimin aşamalarını reddeden, yalnız işçi sınıfını devrimci sayarak işçi-köylü ittifakına karşı çıkan Troçkizmle mücadele etti. Çin nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren yüz milyonlarca köylünün, proletaryanın esas müttefiki ve Çin devriminin temel gücü olduğunu açıkladı. Bu nedenle, devrimin, geri ve yoksul köylük bölgelerde gelişeceğini gösterdi. Ve Çin Komünist Partisinin önüne, köylülerin toprak ve hürriyet mücadelesine önderlik etmek görevini koydu. Çin halkının kurtuluşu, dünyanın bütün mazlum milletlerine ve yoksul halklarına örnek oldu. Mao Zedung Yoldaşın Çin devrimini zafere ulaştıran siyasi ve askeri çizgisi, yeni demokratik devrim teorisi, halk savaşı stratejisi ve birleşik cephe politikası, bugün bütün sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin milli kurtuluş, bağımsızlık ve demokrasi mücadelelerine ışık tutuyor”. Bkz.: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Davası, Savunma, Aydınlik Yayınları, İstanbul, 1974, s.s 451-453.

32 Engin Uzun, *Proletarya ve Kapitalizm*, Ölçü yay., Ankara, 1971, s.128-131.

33 Masis Kürkçügil (der.), *Latin Amerika’nın Kaynayan Damarları*, İthaki yay., İstanbul, 2004, s.29.

34 *Milliyet*, 7 Mayıs 1974.

3. Türkiye’de 68 Kuşağının Ortaya Çıkışı

Toplumsal olaylar toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi koşullarıyla ilişkili olarak ve onlarla bir nedensellik bağı içerisinde ortaya çıkar. Türkiye’de 68 gençlik hareketleri de o günün sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal koşulları içerisinde, bu koşulların bir sonucu olarak ortaya çıktı. Yaşananlara soyut bir olgu olarak bakmak gerekir ve yaşananları tamamen o günkü koşulların bir ürünü olarak görmek gerekmektedir³⁵.

1946’dan sonra çok partili hayata geçilmesi, 1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) iktidarı kaybetmesi ve Demokrat Parti’nin (DP) 1960’lı yıllara kadar sürecek olan iktidarı, Türk siyasal tarihinde yeni bir dönüm noktasını oluşturmaktaydı³⁶. İktidara gelen DP, daha fazla özgürlük ve daha fazla demokrasi ifadelerini kullanmaktaydı. Ülke içerisinde büyük bir heyecan ve beklenti oluşmaktaydı. Ekonomik anlamda yeni yatırımlar, köylünün daha çok kalkınacağı, eğitim alanında köklü reformlar yapılacağı, ibadet konusunda yasakların kalkacağı yönündeki sözler toplum tarafından kabul görmüş ve DP’nin bunu kısa süre içerisinde gerçekleştireceğine dair inanç artmıştı. Bu süreç, özellikle 1950’lerden sonra Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve toplumsal yapısında önemli değişimler yarattı. 1950’lerden itibaren çok hızlı bir değişim yaşanmış ve toplumsal yapının her alanında bu değişim kendini hissettirmiştir. Ekonomik yapıdaki değişimler, eğitim kurumlarını kökten etkilemiş ve toplumsal bir hareket olan köyden kente göçü³⁷ hızlandırmıştır. Türkiye’de kentleşmenin temelinde kentlerin çekiciliği değil, kırsal kesimin iticiliği yatmaktadır³⁸. Köyden kente yapılan göç beraberinde birçok problemi de getirmiştir. Yaşanan bu olaylar diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sosyal, kültürel, ekonomik ve sosyal alanda değişikliklerin yaşanmasını sağlamış, geleceğe uzanan yolda tarihe damga vuran toplumsal dalgalanmayı gözler önüne sermiştir. Ancak 1954 yılına gelindiğinde DP’nin iktidara gelmeden vaat ettiği icraatların büyük bir kısmını gerçekleştirmediği gibi rejime yönelik olarak tehlikeler oluşturduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Kişilerin başlatmış olduğu gösterilere kitlelerinde katılımıyla başlayan olaylar, zamanla önlenemeyen büyük olayları da beraberinde getirmiştir.

Türkiye’deki gençlik olayları da tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi üniversitelerde çıkmıştır. Burada yönetime katılmak gençlerin en büyük

35 Halit Çelenk, “Türkiye’de Gençlik Hareketleri ve İdamlar Açık Oturum; 68 Yargılıyor”, *68’liler Birliği Vakfı yay.*, Ankara, 1998, s.s.25-26.

36 Engin Höke, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge yay., İstanbul, 1989, s.18.

37 Buna paralel olarak merkez - çevre diyagramında eski dengeli yapı bozulmuş, köylerden ve kasabalardan büyük şehir merkezlerine hızlı nüfus göçü başlamış, çarpık kentleşme modeli de bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birçok araştırmacıya göre; az gelişmiş ülkelerde gerilimleri, çatışmaları ve şiddeti doğuran bu değişme hadisesinin kendisi değil, bir tür dengesiz gelişme başka bir değişle sağlıksız büyümedir. Bu durumda ekonomik çıkarlar ve zıtlaşmalar siyasallaşır, gerilimlere, çatışmalara ve şiddete yol açar, gruplar arasında anlaşmazlıklar sınıflar, kabileler şeklinde kendini gösterir. Ülkemizde de şiddetin siyasi olmaktan çok sosyolojik bir niteliği vardır. Bunun sebebi köylerden kentlere olan dengesiz gelişmedir. Bkz. Orhan Türkdoğan, “Sosyal Şiddet ve Türkiye Gençliği”, *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Gençlik ve Terör Sempozyumu Bildirileri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987, s.s.41-43.

38 Nur Vergin, *Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*, Sisav yay., İstanbul, 1986, s.29.

istegi olmuştur. Üniversitelerde gençler bu isteklerini boykot ve işgallerle dile getirmişlerdir. Ancak olayların ilk olarak üniversitelerde ortaya çıkması, temel sebebin eğitim ya da öğrenci meselesi olduğu anlamına gelmemelidir. 68 kuşağının muhalefet hareketlerinde toplumun ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal sorunlarına paralel olarak artış yaşandığı görülmektedir. Avrupa’da yaşanan gençlik olaylarında oldu gibi Türkiye’deki 68 kuşağında da olaylar neredeyse aynı zamanda yaşandı. Ancak nitelik olarak her iki hareketinde aynı hareket olduğu söylenemez. Çünkü batıdaki insanların sorunları çok daha farklıydı. Sanayi toplumunun bunalttığı kuşaktı bunlar. Bizdeki ise geri kalmışlığı kendine yakıştıramayan bir gençliğin arayışlarıydı.

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra öğrenci hareketleri, toplumsal düzenden çok siyasi konuya³⁹ yönelmiş ve eğitime yönelik bir hareketlenme olarak ortaya çıkmamıştır. Bu hareketlerde gençlik, düşünce özgürlüğü üzerinde çok durmuş ve düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ülkede demokrasinin olamayacağını dile getirmişlerdir. İktidardaki partinin baskı yaptığını vurgulayarak siyasi rejimin kendisine yönelmiştir. Dönemin öğrencileri kendilerini Atatürkçü olarak tanımlamış ve hükümeti şeriatçılık ve laiklik düşmanı olmakla suçlamışlardır⁴⁰.

Dönemin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında siyasal partiler, gençlik üzerindeki etkinliklerini artırmak için Gençlik Kolları kurmaktaydılar. 1950’ye kadar Atatürkçü gençliğin devletle önemli bir çatışması yokken, DP’nin iktidar olmasıyla birlikte bu partinin muhafazakâr yapısı içindeki gerici-tutucu, hatta köktendinci eğilimler giderek devlet politikasını kendi arzuları doğrultusunda değiştirmeye yeltenmişlerdir. İzlenen politikayla birlikte İslami kanada yönelik verilen tavizler ve destekler de giderek artmıştır⁴¹.

Türkiye 68 Hareketini, Avrupa 68 Hareketinden ayıran önemli bir özelliği; burada yaşananlardan daha önce yaşanmasıdır. Ayrıca bütün dünya gençliğinde ayaklanmalar sol akımların büyük etkisi altında olmuştur. Fakat ileri endüstri ülkeleriyle Türkiye gibi ülkeler arasında köklü farklılıklar ve ayrılıklar da vardı. Batılı gençlik endüstri dönemini yaşamış, liberal fikirli bir aileye sahip olarak yetişen ilk modern ötesi kuşaktır. Bizdeki gençlik ise henüz endüstriyel gelişimi sağlamış bir ülkenin yeni kuşakları olma özelliğini gösteriyordu. Nitekim Türkiye’de 68 hareketi, Demokrat Parti iktidarının baskılarına karşı başlatılan siyasal ve sosyal direnişlerle doğmuştur⁴². Üniversitelerin demokrat çevreleriyle, ülkenin asker ve sivil demokrat aydınlarının yürüttüğü bu direniş, 1958’lerde başlayıp gelişmiş ve 27 Mayıs 1960 Hareketiyle ülkeyi yeni bir döneme doğru sürüklemiştir. Bu nedenledir

39 Öğrenci hareketleriyle birlik sosyalist bir boyut kazanan toplumsal olayların tarihi süreç içerisindeki değişimi ve Cumhuriyet döneminde olduğu gibi köklü ve kalıcı olması istenilen Kemalist yaklaşım için bkz.: Atakan Hatipoğlu, *Cumhuriyet Döneminde Sosyalist Hareketin Kemalizm’e Bakışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Ün., S. B. E., Sivas, 1999.

40 *Tercüman*, 29 Nisan 1954.

41 1951 yılında İzmir DP kongresinde Adnan Menderes şu konuşmayı yapıyordu: “...Şimdiye kadar baskı altında olan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek Ezan-ı Muhammediyi Arapçalaştırdık. Mekteplere din derslerini kabul ettik. Radyo’dan Kur’an okuttuk. Türkiye Devleti Müslüman’dır ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın icaplarını yerine getirecektir”. Bkz. Yemliha Türk, *1951-1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ün., Atatürk İ. İ. T. E., İstanbul, 2001, s.s.171-172.

42 Oral Çalışlar, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1988, s.s.93-95.

ki, Demokrat Parti iktidarına karşı direnişin simgesi haline gelen 28-29 Nisan olaylarının, 68 kuşuğı için oldukça büyük bir önemi vardır. 1960'lı yıllarda, 28-29 Nisan olaylarının her yıldönümünde, Mustafa Kemal Atatürk heykellerinin önünde sabaha kadar nöbetler tutuluyor ve bu yıldönümleri çeşitli etkinliklerle anılıyordu. 27 Mayıs Anayasası da özgürlüklerin savunulmasına olanak veren bir anayasa olarak değerlendiriliyor ve "Anayasayı Koruma Mitingleri" yapılarak bu Anayasaya sahip çıkılıyordu. Bütün bunlar, Türkiye'de 68 Hareketinin, 1960 öncesindeki demokratik bir direncin devamı olarak geliştiğini göstermekte ve öğrenci kitlesi üzerinde Atatürkçü zihniyetin hâkim olduğunu göstermekteydi. Oysa Avrupa'daki 68 hareketi, 1968'lerde başlayıp gelişmiş ve bir süre sonra ya bastırılmış ya da düzenle bütünleşerek kaybolmuştur⁴³.

68 eylemleri, her şeyden önce antiemperyalist bir karakter taşımaktaydı. 1960'lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve Türkiye'de sol görüşlü, 60 gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak bilinir. Bizde "68" ise, tam bir "öğrenci hakları eylemi"⁴⁴... O dönemde, gençlik eylemlerinin ilk ortaya çıkış şekli yapılan boykotlardı. O zamanki boykotlar, tamamen gençliğin üniversite içi sorunlarına dönüktü. Bu sorunların başında kitap sorunu gelmekteydi. Ardından Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra kararlı ve hızlı şekilde gerçekleştirilen devrimler ile elde edilen başarıların devam ettirilmesi olmuştur. Özellikle bu dönem gençliği 1950 öncesi eğitiminin daha nitelikli olduğunu, Cumhuriyet ile birlikte geliştirilen halkevleri ve eğitim alanında yapılan köklü değişimler ile hayata geçirilen yaz okulları, kamplar, sağlık hizmetleri gibi yeniliklerin hızlı ve kalıcı şekilde hayata geçirilmesini istemekteydi. Tek Parti döneminde olduğu gibi eğitime verilen önemin arttırılması ve buna paralel olarak da gençlere yönelik eğitimin sadece örgün eğitimle değil yaygın eğitimin de ağırlık kazanmasıydı⁴⁵. Taner Bulut'un ifadesiyle, "Tek Parti'nin politikaları içinde çocukların ve gençlerin her anlamda eğitilmesi, en öncelikli ve en çok önemsenen uygulamaların başında gelmektedir. Ayrıca genç Cumhuriyet yurttaşlarının eğitilmeleri kadar "sağlıklı" olmaları da önemsenen diğer bir konu olmuştur. Çocukların ve gençlerin sadece okullarda örgün eğitim almalarıyla yetinilmemiş, okul dışındaki yaygın eğitim fırsatları da olanaklar el verdiği ölçüde kullanılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin sağlıklı birer yurttaş olmaları genel eğitim politikasının ayrılmaz bir parçası olarak planlanmıştır"⁴⁶. Öğretim üyelerinin tam gün çalışması meselesi, özel okullar meselesi, öğrencilerin kaldıkları yurt imkânlarının genişletilmesi ve krediler, sözlü imtihanlarının kaldırılması, yemeklerin iyileştirilmesi, burs ve sağlık hizmetlerinin "sağlıklı" verilmesi, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, üniversite idaresine öğrencilerin de katılması, ders notlarının "teksir" yerine "kitap" hâlinde dağıtılması meselesi diğer konulardır⁴⁷. Ama yüksek öğrenim

43 Fikret Babuş, *68 Hareketinin Köy Eylemleri Devrim Havarileri*, FKF-DEV-GENÇ, Ozan yay., İstanbul, 2004, s.s.40-41.

44 *Milliyet*, 28 Mayıs 1983.

45 Bu konuda genel bilgiler için bkz.: Taner Bulut, "Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936 - 1960)", *Ç.T.T.A.D.*, VI/14, (2007/Bahar), İzmir, 2011, s.s.103-136.

46 Taner Bulut, *a.g.m.*, s.104.

47 Öğrencilerin öğretim araçlarıyla ilgili talepleri, hocalarının ders kitaplarının bulunması hiç değilse teksir çıkarmaları, bunların fakültelerde bastırılıp öğrenciye ucuz bir şekilde verilmesi, yoksul öğrencilere ücretsiz bir şekilde dağıtılması, hocaların özel kitap bastırıp satmalarına son verilmesiydi. "Ders kitapları ve diğer ders araçları fakültelerce kurulacak döner sermayeli kurumların eliyle makul fiyatlarla satılmalı ve öğretim üyelerinin kendi namlarına ders kitabı bastırmaları yasaklanmalıdır.

gençliği kısa bir süre içerisinde, kendi sorunlarının, yani üniversite içi sorunların, memleket sorunlarından ayrı düşünemeyeceğini, aslında bunun memleket sorunları içinde bir bütünün parçası olduğunu dile getirerek eylemler kısa zamanda, ülke sorunlarına ve halka dönük oldu. Üniversite gençliğinin yapmış olduğu bu protestolarda, Amerikan 6. Filo'sunun ziyaretine karşı yapılan gösteriler, Toprak İşgalleri ve Atatürk geliyor gibi sloganlar hâkim olmuştur.

Türkiye, 68'le birlikte toprak ve fabrika işgalleri, 15-16 Haziranla "emperyalizmi ülkelerinden kovmak için" üniversiteden dağlara çıkmayı göze alabilen genç insanların coşkulu mücadeleleri ile daha önceleri hiç yaşamadığı bir atmosferi solumuştur⁴⁸. Bununla birlikte 28 - 29 Nisan 1960 olayları ile canlılık kazanmış ve 27 Mayıs'tan sonra yepyeni bir niteliğe kavuşmuştur. 27 Mayıs anayasasının getirdiği kısmi özgürlük ortamında gençlik, milliyetçilikten, devrimcilikten, ilericiyetten kurtulup, Türkiye'nin gerçeklerini, Amerikan Emperyalizmini, İşbirlikçilerini, sömürü düzenini görmeye başlıyor ve mücadelesinin hedefi olarak bunları alıyordu. 68 kuşacağı biliyordu ki milliyetçi olmak için, devrimci olmak için, Amerikan emperyalizminin ve yerli ortaklarının ülkemiz üzerindeki sömürüsüne karşı çıkmak; yani tam bağımsızlıktan yana olmak ve bunu gerçekleştirmek için mücadele etmek gerekir. Ülkemizde gençlik hareketlerinde bir dönüm noktası da 29 Nisan 1968 mitingidir. Bu miting, Ankara'da zafer meydanında milli ve demokratik bir güç birliğinin kurulması yolunda büyük bir öneme sahiptir. Bu mitinge bağımsızlıktan ve demokrasiden yana olan bütün kuruluşlar, gençler katılıyor ve miting gerçek milliyetçilerin omuz omuza güçlü bir gösterisiyle son buluyordu. Bu mitingle Türkiye'deki devrimci mücadelenin; yani milli demokratik devrim mücadelesinin temel sloganı onbinlerce kişi tarafından tekrarlanıyordu: "Tam Bağımsız Gerçekten Demokratik Türkiye".

4. 68 Kuşacağının Temel Dayanağı Atatürk ve Atatürkçülük

Üniversite gençliğinin sorunları temelde ait oldukları toplumsal kesimin koşulları tarafından belirlenir ve şekillenir. Yakından baktığımız zaman Batıdaki 68 kuşacağı ile Türkiye'deki 68 kuşacağı arasında siyasal ve ideolojik eylemlerin aynı döneme denk gelmesi dışında farklı benzerlikler bulmak oldukça güçtür. Dünyadaki gençlik olayları ile aynı zaman da başlayan Türkiye'deki olaylar, gençlerin üniversite ile ilgili konularda taleplerini içermekteydi. Bununla birlikte ekonomik dağılımdaki dengesizlikler, güçsüz yönetim yapısı ve eğitimde eşitsizlik diğer etkenlerdi. Ancak bunun dışında dünyadaki 68 kuşacağından ayrılan yönü, genç Cumhuriyetin temeline dayanıyordu. Rejimi emanet eden Atatürk ve onun eserleri hiçe sayılmakta, onun emanetine sahip çıkılmamaktaydı. Bu noktada gençlik kendisine çıkış noktası bulmuş ve Türkiye'de sonraki siyasal, sosyal, ekonomik yapıyı etkileyecek köklü bir eylemler ve işgaller dalgası gelecekti.

Gerekçeli ders kitaplarının fakültelere telif hakkı ödenerek bastırılması ve makul fiyatlarla satılması öğrencilerin bu konudaki haklı şikâyetlerine son verecektir. Ayrıca tam gün düzenin sağlayacağı ücret düzeyi sayesinde öğretim üye ve yardımcılarınun tatmininin mümkün olabilmesi bu yoldaki uygulamayı kolaylaştıracaktır. Öğrenci ve öğretim, üyesi arasındaki devamlı sürtüşme konusu olan sorunun bu şekilde çözümlenmesinin doğuracağı faydanın izahına lüzum yoktur". Bkz. Üniversite Asistanları Sendikası, Üniversite Asistanları Sendikası Üniversite Reformu Hakkındaki Görüşleri, Ankara, 1968, s.s.4-5.

48 Hürriyet, 18 Mayıs 1982.

1968 olaylarının 1960 öncesi olaylardan farkı, 1960 yılında daha çok var olan düzeni korumakken, 1968 yılında düzene başkaldırı vardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mitinglerde Hatay ve Kıbrıs sorunlarıyla rejime sahip çıkılırken, 1960 sonrasında gelişen olaylarla birlikte devlet düzeni ve siyasal yapıdaki bozukluklara ve en önemlisi de Atatürkçü düşüncedeki sapmalara karşı büyük bir mücadele vardı. Dönemin genç kuşağına Küba ve Vietnam mücadeleleri esin kaynağı olurken, "Bağımsız Üniversite" "Bağımsız Türkiye" "Atatürk Yolu" "Atatürkçülük Yolunda Mücadele" Türkiye'deki 68 Kuşağını diğer ülkelerden ayırıyordu.

1950'li yıllardan sonra Demokrat Parti'nin almış olduğu siyasi kararlar, gençlik tarafından eleştirilmekte ve giderek artan olaylara sahne olmaktadır. Gençliğin Atatürk İlkeleri ve İnkılapları'ndan verilen tavizlere karşılık başlattığı protestolar ülke içerisinde geniş yankı uyandırmış ve 1970'li yıllara kadar uzanan bir olaylar zincirini de beraberinde getirmişti. İktidarın ABD ile olan yakınlaşması ve bağımsızlığa ters düşen siyasi ilişkileri yürütmesi, gençliği eylemlere karşı daha da hareketlendirmiştir. İktidarın Atatürkçü anlayıştan uzaklaşarak sürdürülen devrimlerden kopması ve aldığı kararlarla gerici çevrelere ayrıcalıklar vermesi, toplumun bir kesimi tarafından Atatürk'e yönelik sözlü saldırıları da beraberinde getirmiştir. Bu olaylar karşısında gençlik, bir yandan bağımsızlık konusunda Atatürkçü anlayıştan kopulmaması gerektiğini dile getirirken bir yandan da Atatürk'e yönelik saldırılar karşısında sessiz kalmamıştır. 68 olaylarının yaşandığı dönemde, Türkiye nasıl bir siyasal oluşum içerisinde bulunuyordu? Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, 68 kuşağını eylemlere yönelten nedenler nelerdi? Yaşanan bu eylemler, o günün Türkiye'sinde, siyasal-sosyal ve ekonomik yapıda ne türlü sonuçlar doğurdu? Yaşanan olaylarda, 68 kuşağının Atatürk'e ve Atatürkçülüğe bakışı nasıldı? Bu soruların yanıtlarının verilmesi, 68 kuşağını anlamada ve algılamada son derece önemlidir.

DP'nin baskıcı uygulamaları, din sömürücülüğü ve Atatürk ilkelerinden verilen tavizler noktasında yoğunlaşmıştır. Müdahale'yi toplumsal açıdan yorumlayanlar ise millet iradesinin engellendiği ve müdahale sonrası Anayasa yolu ile yeni kurumların oluşturulmasını ise millet iradesinin göz ardı edilmesi şeklinde yorumluyorlardı. Müdahale ile birlikte ordunun bir baskı unsuru olarak siyasete direk etki etmesi ve 27 Mayıs ile birlikte yaptığı uygulamalar ordunun niteliğini göstermesi bakımından önemli olmuştur. Özellikle Atatürk İlkelerinin yeniden ele alma eğilimi, ordunun o zamana kadar Atatürk Devrimlerini "koruma ve kollama" anlayışı bu dönemden sonra "Atatürk Devrimleri'nin bekçisiyiz" anlayışına dönüşecek ve Atatürk İlkelerini koruma görevi siyasi unsur olmaktan çok devletle ilişkilendirilerek siyasi ilişkilere yön verecekti. Gençlikte, Cumhuriyet'in kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün, laiklik ve bağımsızlık yolunda ilerlemek için ülke genelinde sürekli protesto ve mitingler düzenleyerek bu anlayışı sürdürmüştür.

Gençlik hareketi, üniversitelerdeki eğitimin niteliğini ve yönetim biçimini tartışan bir içerikle başlamasına karşın, kısa sürede, toplumsal çaptaki büyük uyanışın etkisiyle, anti-emperyalist hedeflere yöneldi ve doğrudan doğruya siyasi iktidarla karşı karşıya gelerek, Atatürk'e ve Atatürk'ün devrimlerine karşı yapılan saldırılara tepki göstermiştir. İktidarında desteğiyle laikliğe karşı saldırıların artarak sürmesi karşısında gençlik harekete geçmiştir. Ancak tüm bunlar yaşanırken bir

yandan da gençlik arasında bölünmelerde giderek artmaktaydı. Bir tarafta sağ diğer tarafta sol görüş adı altında birleşen farklı guruplar ülke için mücadele vermekteydi. Mücadelelerde gençlik farklı görüşleri benimsemiş olsa da, ortak düşünce "Tam Bağımsız Türkiye" için, Atatürk'e ve Atatürkçülük anlayışına sahip çıkmaktı. Gençlik, Atatürk'ün emrine uyararak emanete sahip çıkmış, her olayda, her yerde ve her zaman hazır bulunarak, laik cumhuriyetin bekçisi olduğunu göstermiştir. Gençlik, emaneti koruma görevini yaparken, iktidar, gençlik eylemlerini muhalefetin organize ettiği, gençleri kendisine karşı kıskırttığını düşünüyordu. Muhalefet ise, siyasal rekabet sebebiyle, gençliğin hareketinden memnurluk duyuyordu. Fakat ne iktidar ne muhalefet için derinliğini ve köklü bir tehlikeyi yeterince kavrayamamışlardı. Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen; gençlik hiçbir zaman Atatürkçülükten vazgeçmemiştir. 1950'den sonra artan dini, gerici hareketlerle birlikte iktidarın Atatürkçülükten kopuşu hızla artarken gençliğin de vermiş olduğu mücadele hızla artmıştır. Atatürkçülüğü tüm boyutlarıyla kabul eden ve bu yolda ilerlemek gerektiğini savunan gençlik için tek yol 'Atatürkçülük Yolu' olmuştur. Gençliğin dile getirdiği 'Atatürkçülük Yolu' büyük ses getirmiş ve gençlik bu konuda büyük bir azim ve kararlılık göstermiştir. Devrimlerin ve ilkelerin bekçiliğini yaptıklarını ve bu uğurda hiçbir şeyden korkmadığını dile getiren gençlik, bir yandan da 'Atatürk Yolu'nun ne olduğu konusunda da geniş açıklamalar yapma gereği duymuştur⁴⁹.

1950'li yıllardan başlayarak devam eden süreçte gelinen nokta "tam bağımsızlık" ruhunun yavaş yavaş kaybedildiği, uygulanan ekonomik politikalarla Türkiye'nin iyiden iyiye Amerika'nın çekim merkezine girdiği yıllardır. DP iktidarında "bağımsızlık bilinci" yoktu. "Tam Bağımsızlık" ilkesi 1950'lere kadar işliyordu. Çünkü başta Mustafa Kemal olmak üzere, İsmet İnönü ve yakın silah arkadaşları giderek tüm toplum, "tam bağımsızlığa" giden o zahmetli ve dikenli yolu yürümüşü. Yürümek bir yana onlar, Sakarya'dan Lozan'a kadar "Tam Bağımsızlık İlkesi"ni ilmik ilmik ören insanlardı.

Mustafa Kemal'in özyapısında varlığını sürdüren ve O'nun bütün dokularına işlemiş olan "bağımsızlık", yüzeysel değil, derinlikli onunla özdeşleşmiş felsefi bir kavramdır. "Tam Bağımsızlık" olarak karşımıza çıkacak olan bu düşünce, hiç kuşku yok ki, "Ulusal Kurtuluş Mücadelesi"nin özü ve temel amacıdır. Topraklarının üçte ikisini yitiren bir ülke, yeniden doğuşunu, çağdaş, onurlu bir ulus oluşunu önderinin sıkı sıkıya bağlı olduğu, asla ödün vermediği bu ilkeye borçludur. Gençlikte, girişmiş olduğu bu eylemlerde ve savunduğu fikirlerde temel olarak Atatürkçülüğü benimsemiş ve fikirlerin temelini bu doğrultuda oluşturmuştur.

27 Mayıs hareketi sonrasında gençlik, temelde bağımsızlık ve laiklik ilkesine bağlılığın bir göstergesi olarak iktidara karşı, Atatürkçülük fikrini sonuna kadar savunmuş ve bu yolda büyük çaba harcamıştır. 68 kuşağının Atatürk devrimlerine sahip çıkmasını gerektiren neden, DP'nin devrimlerin ruhuna aykırı olan bir politika izlemesinde yatmaktaydı. DP, Türkiye'nin Nato'ya girmesinin ardından ekonomik destek bulabilmek için gizli ikili anlaşmalar imzalayarak, Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesinden büyük ödünler verdi. Uydu nitelikli bir batıcılığı ve biçimsel bir demokrasi anlayışını benimsedi. Uyguladığı liberal ekonomik politikaların tutmaması nedeniyle içine sürüklendiği çelişkilerle ve parti içerisinde tutarsızlıkların

49 Erdem Baykal, "Türk Gençliği Kimden Yanadır?" Yön, 12 Kasım 1965.

yaşanmasıyla⁵⁰, halkın gözünden düşen Demokrat yönetim çözümünü, giderek sertleşen baskıcı yöntemlerde aradı. Muhalefete karşı sert önlemlerin alınması, ordu bürokrat ve aydınların baskı altında tutulmak istenmesi, basın, gençliğin ve üniversitenin susturulmaya çalışılması, Demokrat Parti iktidarının sonunu hazırlayan gelişmeleri başlattı.

27 Mayıs darbesi ile yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki dengeler yeniden tanımlandı. Yeni bir anayasayla birlikte, düşünce özgürlüğü ve örgütlenme konusunda, üniversite ve bazı devlet kurumları için özerklik noktasında gelişmeler yaşandı. Ekonomide, toplumsal ve siyasal alanda yaşanan sorunların bu şekilde üstesinden gelinmesi mümkün olmadığı gibi gelişen sürecin niteliği, gençliği yeniden harekete geçirmiştir⁵¹. Siyasi arenadaki bu gelişmelerin yanında, dönemin gençlik örgütlenmeleri açısından iki hareket ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi gençlik örgütlenmelerinde yoğunlaşan sağcı gençlik örgütleri, diğeri ise Sosyalist Fikir Kulüplerinin (SFK) birleşmesi ile oluşturulan Fikir Kulüpleri Federasyonudur⁵². MTTB’de örgütlenen üniversiteli gençlik hükümetinde desteğiyle özellikle 1966 yılında “hareket karşıtı” bir çerçevede kampanyalar yürütmüştür. 1965 yılının sonlarından itibaren giderek güçlenen ve örgütlenen 68 gençliği, özellikle sosyalist ideolojiye dayalı gençlik örgütleridir.

27 Mayıs hareketi genel olarak Atatürk ilkelerine bağlılığın bir göstergesi olarak gerçekleştirilmiştir⁵³. DP iktidara geldikten sonra gerek uygulamalarında gerekse beyanatlarında sürekli olarak Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı yönde bir politika izlemiştir. Adnan Menderes 1951 yılında Atatürk ve ilkeleri hakkında yaptığı bir konuşmada şunları dile getirmektedir: “Biz, Atatürk inkılâplarını konuşabiliriz. Tek parti, tek şef vecizesi varsa, tatbikatta varsa, elbette bunları müdafaa etmekte, kendileri ile beraber değiliz. Biz, kayıtsız şartsız, ne varsa, onların hepsini müdafaa etmek durumunda değiliz. Fakat hepimiz bilirsiniz ki, Atatürk müspet (olumlu), menfi (olumsuz) ileri, geri, bütün hayatının muhasebesi yapıldıktan sonra büyük adamdır”⁵⁴. Menderes devrimleri tutan ve tutmayan diye ikiye ayırarak Atatürk ilke ve inkılâplarına eleştirel bir tavır sergilemiş ayrıca bu tavrından dolayı gerici İslamcı çevrelerinde baş tacı olmuştur. Yine Menderes konuşmasında “Aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız, irticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetinin icaplarına riayet edeceğiz”⁵⁵ diyerek din konusunda verilen ve verilecek olan tavizlere de zemin hazırlamıştır.

50 Atakan Hatipoğlu, *Parlamentoda Sosyal Kesimlerin Temsil Edilebilirliği ve Parlamentar Kimliği, Türk Parlamento Sistemine Yönelik Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Ün., S. B. E., İzmir, 2007, s.s.63-64.

51 Celalettin Can, *Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik*, Haziran yay., İstanbul, 1998, s.s.46-47.

52 Emine Demirci, *Gençlik ve Örgütlenmeler*, Saklı yay., İstanbul, 1974, s.s.64-66.

53 Çetin Özek, *Devlet ve Din, Ada yay.*, İstanbul, 1982, s.488.

54 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1980, s.224.

55 Orhan Saklı, *Din ve Siyaset Çıkmazında*, Örtü Yayınları, İstanbul, 1965, s.95.

Menderes bir başka konuşmasında da “*İstiklal savaşı diyorsunuz, istiklal savaşı pekâlâ, üç ayda da bitebilirdi*”⁵⁶ diyerek Atatürk’e ve Atatürk’ün getirdiklerine alaycı bir yaklaşım sergilemiştir. İktidarın sarf ettiği sözcükler dışında uygulamalarda da ilkelere karşı takındığı tavır tavizleri de beraberinde getirmiştir. Uygulanan politikalarla Cumhuriyetin toplumsal temelini oluşturan bütünlük anlayışı iyice sarsılmıştır. Atatürk ilke ve inkılâplarının getirmiş olduğu eşitlik anlayışından uzaklaşarak, din ve mezhep ayrılıklarının tavizci yaklaşımlarla yapılmış, vatan cephesi uygulamasıyla Türk toplumu ilk kez, iktidarın bölücülüğüyle karşı karşıya bırakılmıştır. Cumhuriyetin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesinin farklı yorumlamalara maruz kalması da, toplumdaki bölünmeleri arttırdığı gibi devrim anlayışından uzaklaşmayı daha da hızlandırmıştır. Dinci ve gerici çevrelere ödünler verilmesiyle de dinsel baskıların yeniden devlet yönetiminde yer almasına neden olmuştur. Yanlış uygulamalar sonrasında politikada din sömürüsü yeniden gündeme gelmeye başlamıştır⁵⁷. Gençlik özellikle din konusunda laiklikten ve Atatürk ilkelerinden ödünler verilmesinden oldukça rahatsız olmakta ve bu rahatsızlığı dile getirmektedir. Türk gençliği 9 Ocak 1960’da Atatürk devrimlerinden ve laiklikten verilen ödünlerden dolayı, İstanbul Üniversitesinde büyük bir protesto mitingi düzenlemiştir⁵⁸. Dış basında yer alan yazılar da gençlikle iktidar arasında yaşananları açıkça gözler önüne sermekteydi. İktidarın Atatürkçülükten ve devrim anlayışından vermiş olduğu tavizler gençlik tarafından farklı bir boyut kazanıyor ve gençlik artık ‘Atatürkçülük Yolu’nda olduğunu dile getiriyordu. Her türlü Atatürkçülük anlayışına sonuna kadar sahip çıkacağını ve bunun için gereken tüm bedeli ödemeğe hazır olduğunu da dile getirmektedir. Türk toplumunun ve özellikle gençliğin vermiş olduğu mücadele sürekli gündemde kalmış ve giderek iktidarı da sıkıştırmıştır. Atatürkçülük yolundan sapmalar ülkeyi çıkmaza sokarken; dış güçlerin giderek ülke içerisinde güçlenmesini de sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra her yönüyle bağımsız olan Türkiye, 1950’lerden sonra artık milli politikalarından vazgeçerken; iktidar ülkenin bağımsızlığına gölge düşüren anlaşmalar imzalıyordu. Gelinen süreçte gençliğin Atatürkçülük yolunda gösterdiği mücadele dolayısıyla iktidarla çatışması kaçınılmazdı. Ancak bu çatışma giderek sertleşirken gençlik, iktidarı ve iktidar yanlılarını Atatürkçülüğe düşman olarak ilan ediyordu.

Dini konularda verilen tavizlerle Atatürk ilke ve inkılâpları bir yandan hiçe sayılırken bir yandan da geriye doğru bir yöneliş isteği giderek artmaktaydı. Gelenekçiler tarafından şapka yerine fes giyilmesi, kadınların çarşafa geri girmesi, medeni kanun yerine mecellenin getirilmesi isteği giderek artarken bu istekler özellikle gençlik tarafından şiddetle reddedilmekte ve tepkiler gösterilmekteydi⁵⁹. Gençlik özellikle dini konularda hükümetin ortaya koyduğu tavrı yetersiz bulmuş ve Atatürk ilkelerine yönelik karşı bir uygulamanın yapıldığını dile getirerek, gerçekleşen olaylar karşısında sessiz kalamayacağını gerekçesi olarak da bugün bile doğruluğu tartışılan Bursa Nutku’nu göstermiştir. Onlara göre Bursa Nutku,

56 Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.236.

57 Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1981, s.s.337-338.

58 *Milliyet*, 10 Ocak 1960.

59 Fahrettin Gün, *Sebilürreşad Dergisi Ekseninde Çok Partili Hayata Geçerken İslamcılara Göre Din, Siyaset ve Laiklik (1948-1954)*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001, s.s.244.

gençlik için bir kaynak, Cumhuriyetin ve devrimlerin nasıl korunması gerektiği konusunda Mustafa Kemal Atatürk'ün gençliğe bir mirasıydı.

Bursa Nutku gençlik için bir çıkış noktası olmuş ve Atatürk'ün bir emaneti olarak değerlendirilmiştir. DP döneminden başlayarak iktidarın sosyal adalet konusunda ve demokrasi anlayışında yanlışlar yaptığı gençlik tarafından dile getirilmiştir. Gençlik sadece ülke içerisindeki siyasetten sıkıntı duymamaktadır. Özellikle Atatürk ilkelerinden verilen tavizlerin dış politikada sorunlar yaratması sürekli gündeme getirilmiştir. İktidarın devletçilik anlayışında milli politika gütmemesi, dışa bağımlı bir ekonomik model doğurmuş ve buna bağlı olarak da siyasi bağımsızlığa gölge düştüğü anlayışı daha çok ağırlık kazanmıştır. Atatürk'ün her alanda bağımsızlık anlayışı yerini, dışarıda aranılan kredilere ve dışarıdan satın alınmaya başlanan ürünlere bırakmıştır. Ekonomide durağan bir yapıya kavuşan ülkede her şey bununla sınırlı kalmamış, özellikle bozulan ekonomi bir yandan ülke içerisindeki dengeleri değiştirmiş diğer taraftan da Cumhuriyetin değerleri temelden sarsılmıştır⁶⁰. Atatürk ile başlayan aklın ve bilimin önderliğinde batılılaşma artık yerini sadece ekonomi uğruna verilen tavizlere dönüşmüştür. Verilen tavizler her yönüyle devrim anlayışına yenilik katmıştır. Ülke içerisinde ilkelerden ve özellikle laiklikten ödünlerin verilmesi dini yapının yeniden siyasette hissedilmesine, dışarıda ise bağımlı bir politikanın güdülmesine yol açmıştır. Bu anlayış, Atatürk dönemi devrim yapısını yerine bağımlı bir devrim modeline dönüştürmüştür. Dışarıdan alınabilecek yardımlar kadar kalkınma, sağlanacak destek kadar güçlü bir siyasetin gerçekleştirilmesi. Ülke içerisinde yaşanan bu sıkıntılar karşısında gençlik Bursa Nutku'nu göstererek olaylara sessiz kalamayacağını dile getirmiştir.

Gençlik, Atatürk İlkelerinin ve Atatürkçülüğün her zaman bekçileri olduklarını ve bunun için gereken her şeyi yapacaklarını sürekli dile getirmiştir. Yapmaları gerekenlerin ne olduğu ve nasıl olacağı yönünde bilgilerin de Bursa Nutku'nda olduğunu savunmuşlardır⁶¹. Türkiye'nin hem kurumsal hem de tarihsel süreç içerisindeki konumunu değerlendirerek modern toplumlar karşısındaki yerini nitelendirebilmek için sahip olduğu özelliklerin korunması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Var olan değerlerinse, Atatürk İlke ve İnkılapları olduğunu belirtmekten vazgeçmeyeceklerini de dile getirmişlerdir. Tüm bunlar gerçekleştirilirse, umutların parlamaya başladığı ve geleceğe umutla bakılan bir ülke olma özelliğini yeniden kazanabileceğimizi belirtmişlerdir. Cumhuriyetin ilanıya önu açılan Türkiye'nin, Atatürk'ten sonra sağlam ve kalıcı adımlar atması, cesaretli adımlar atmasına ve kendi sosyal ve politik modelini yeni imkânları değerlendirerek gerçekleştirebileceğine inanmıştır. Bunu başarmanın ve başarabilmenin en güzel ıspatı da, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan akıllı ve kalıcı devrim yapısı ve bu yapıyı gerçekleştiren çabadır⁶². Bu çabanın ve kararlılığın en güzel belirtildiği yer Bursa Nutku'dur.

Demokrat Parti dönemi, Cumhuriyet'in yapısı ve ilkeleri açısından şanssız bir dönemdir. Atatürk ilkelerinin bir bütün olarak ele alınmayışı, Atatürkçülükten, dolayısıyla Cumhuriyetçilikten sapmaya neden olmuştur. Demokrasi, biçimsel

60 Bahri Savcı, "Demokratik Gelişmemizin Başarıya Ulaşma Problemleri", *Yön*, 23 Mayıs 1963.

61 *Ulus*, 26 Mart 1968.

62 İlyas Sümerci, *Devrim Yıllarımız ve Sonrası*, El Yayıncılık, İstanbul, 1980, s.s.106-107.

olarak algılandığı için, iktidarda her geçen gün halk egemenliğinden uzaklaşmıştır. Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışından yoksun, yoz bir batıcılık anlayışı benimseyerek devrimlerden ve ilkelerden ödünler vererek bağımsızlığa gölge düşürmüştür. Bu anlayış gençliğin Atatürkçülük fikriyle meydanlara inmesine neden olmuştur. Gençlik, özünde bağımsızlık ve laiklik anlayışını taşıyarak devrimlerin kalıcılığını göstermek ve vermiş olduğu mücadelenin başarıyla sonuçlanması içinde, Atatürk'ün Bursa Nutku'ndan yola çıkarak "Tam Bağımsız Türkiye" için mücadele etmiştir. Gençlik 1919'dan başlayarak gerçekleştirilen bağımsızlığın Atatürk'ten sonra devam ettirilemediğine inanmış ve siyasi kararlarda Atatürkçü anlayıştan uzaklaşılması sonrasında ülkenin bağımlı hale geldiğine inanmaktaydı. İktidarın uygulamış olduğu politika ve teslimiyetçi yapısı, ülke içerisinde de sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktaydı. Dini çevrenin yeniden rejime yönelik saldırılarına karşı, gençlik tepki göstererek bunu engellemeye çalışmaktaydı. Atatürk'ün Cumhuriyeti gençliğe emanet etmesini, gençlik kendisi için bir borç olarak görmekte ve bu borca sahip çıkmaya çalışmaktaydı. Bir yandan rejime yönelik yapılan saldırılar diğer taraftan Atatürk'e yönelik eleştirilere gençlik sessiz kalmamış, çeşitli protestolarla bunu kınamıştır. İktidarın artan olaylar karşısında gençliğe cephe alması da olayları giderek arttırmış ve gençlik sürdürdüğü davayı Atatürkçü anlayış içerisinde gerçekleştirmiştir.

Gençlik de ilerlenecek yolu, Atatürk'ün açmış olduğu bu yenilik yolu olarak nitelendirmiş ve bunun takipçisi olmayı bir görev saymıştır. Atatürk'ten sonraki süreçte gençlik devrimlerin takipçisi olmuş ve devrimlere gelen eleştirilere yönelik olarak da tepki göstermiştir. Bunları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde gençliği Atatürkçülükten ayrı düşünemeyiz. Bu konuda Bahri Savcı: "Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü gençlik kavramından ayırır iseniz, bir varlığı, bir değerler demetini, bir kurumu, asıl özünden ayırarak kavramaya uğraşma gibi bir soyutlamaya düşmüş olursunuz" der⁶³. Gençlik de Atatürkçülüğü soyut bir kavram olarak görmeden, onun ötesine geçerek çok derin anlam ve eylem ifade ettiğini fark ederek, Atatürkçülüğün çok geniş ve kapsamlı olduğunu kavramıştır. Gençliğin fikir yapısını oluşturan Atatürkçülük Yolu, Atatürk ilkeleri ve devrimlerinin bir bütün olduğu anlayışı, 68 kuşağının temel görüşü olmuştur. Atatürkçülüğün eylemleri ve düşünceleriyle bir bütünlük göstermesi, demokrasiyi, insan haklarını temel alması, toplumu birleştiren ve bütünleştiren bir anlayış göstermesiyle gençliği bu konuda duyarlı hale getirmiş ve devrimlerin her şeye karşın korunması gerektiği anlayışını güçlendirmiştir. Mustafa Kemal gibi, çağdaşlaşabilmenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi için Atatürkçülük yolundan gidilmesi gerektiğini gençlik anlamış ve bu konuda daha duyarlı olmuştur. Gençlik de Atatürkçülük yolunun ne olduğu konusunda farklı yorum ve değerlendirmelere fırsat vermeyecek kadar açık, olabildiğince herkes tarafından anlaşılabilir bir biçimde, Atatürkçü anlayışın ve Atatürkçülük yolunun ne olduğunu göstermiş olduğu protestolar ve yayınlanmış olduğu bildirilerle duyurmaya çalışmıştır.

63 Bahri Savcı, "Atatürk ve Gençlik", *Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s.7.

Sonuç

Atatürk'ün önderliğinde kazanılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlayan zaferlerin ardından hayata geçirilen Türk Devrimi, Türk Ulusunun elde ettiği en büyük kazanımlardan biridir. Atatürk'ün büyük bir azim ve kararlılıkla, karanlıktan aydınlığa çıkardığı Türkiye, onun ölümünden sonra iktidara gelen yönetici kadroların, Türk Devriminin sürekliliğini koruyamamasından dolayı, yeniden eski günlerine doğru sürüklenmiştir. Ülkenin giderek gerildiğinin ve mevcut yenileşme modelini sürdüremediği görüşünü ileri süren devrimciler; bu duruma 1950'den sonra, siyasi emellerine ulaşmak için, dini bir politika aracı olarak kullanmak isteyen siyasi oluşumun izin verdiği tezini ileri sürmektedirler.

1950 yılından sonra on seneyi kapsayan DP iktidarının, özellikle ilk yıllarında devrimlerden vazgeçmesi, devrimci kesimin tepkisini çekmiş ve irticanın yeniden hortlaması olarak değerlendirilmiştir. DP'nin oluşan tepkileri doğal karşılması da, milliyetçi-dini çevrelerde gerici söylemlere ve eylemlere neden olmuştur. 1954 sonrasında ülkenin genel durumuna bakıldığında bir duraklamanın başladığı görülmektedir. Çünkü siyasi ve sosyal alanda vaat edilen demokratikleşme ve özgürlükçü siyaset tam sağlanamamıştı. Sanayileşme ve kalkınma adı altında ülke kaynaklarının DP döneminde olduğu gibi özellikle 1965'de AP'nin de iktidarı ile birlikte yabancılara açılması ve NATO çerçevesinde ülke ordusunun Batı'nın – Amerika'nın, Ortadoğu bekçiliğine itilmesi gibi gelişmeler gençlik tarafından tepki ile karşılanmaktaydı. DP ve AP döneminde ülke kaynaklarının yabancılara kullanılması ve bağımsızlığa aykırı anlaşmaların yapılması da artık ülke içerisinde tansiyonun iyice artmasına yol açmıştı.

Gençlik, dünyada meydana gelen gençlik olaylarından etkilenmiş ve üniversitede daha fazla demokrasi, eğitimde fırsat eşitliği, üniversite yönetiminde söz hakkı, öğrencilere daha fazla burs imkânı ve daha iyi şartlarda yurt imkânları gibi konularda bildiriler dağıtmakta ve basın açıklamaları yapmaktaydı. Türkiye'deki 68 kuşağı Batı'daki ve Amerika'daki 68 kuşağından farklı bir tablo çizmekteydi. Batı'daki öğrenci olaylarında yaşananlar kısa süreli ve geçiciyken, Türkiye'de yaşanan olaylar daha uzun ve köklüydü. Meydana gelen olaylara sadece gençlik değil; aydınlar, siyasetçiler ve toplumun her kesimi tepki göstermekteydi. 1950'li yıllardan sonra bazı gruplar, devleti ve halkı kendi çıkarına alet ederek, Atatürk İlke ve İnkılapları'na yönelik yeni oluşumlara yönelmiştir. İktidarın da yaptığı açıklamalardan cesaretlenen gerici çevreler bir yandan Atatürk heykellerine saldırırken bir yandan da Atatürkçülük anlayışına yönelik sözlü saldırılara da hız vermektedir. İktidar yaşananları büyütmemek gerektiğini çünkü bunları yapanların Atatürk'e değil sadece heykellere yönelik bir saldırıda bulunduğunu dile getirmesi de 68 kuşağı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu yaşananlarla birlikte laiklik, Türk milliyetçiliği, tam bağımsızlık, halkçılık ve uluslararası barış karşıtı gruplar toplum ve gençlik içerisinde giderek yuvalanmaya başladı. Atatürk devrimlerini ve ilkelerini çok iyi anlamış olan gençlik, bu gerici, ülke bütünlüğüne, barışa ve demokrasiye zarar veren bu gruba karşı sürekli Atatürkçülüğü savunmuştur. Bu savunuculuğu yaparken de Atatürk'ün Bursa Nutku'nu kendilerine kaynak olarak almışlardır.

Türkiye’de ’68 olayları, 50’lerde temeli atılan sorunların ve Atatürk anlayışından uzaklaşan bir iktidarın getirdiği sorunlarla devam ederek, 65’lerden başlayan, ’68’de doruğa ulaşan ve 69’da yavaş yavaş geriye çekilen bir toplumsal kitle hareketiydi. Türkiye’de yaşanan bu olayları 1970’li yılların sonlarına kadar da götürmek mümkündür.

68 kuşuğu, 1960 - 1970 yılları arasında bağımsızlık mücadelesi içerisinde sürekli olarak Atatürkçülüğe vurgu yaparak, Atatürkçü anlayış içerisinde olduğunu göstermiştir. Yayınladıkları bildirilerde ve yaptıkları tartışmalarda da Atatürk’e çok şey borçlu olduklarını söyleyerek, bu borcu onun devrimlerine ve emaneti olan Cumhuriyete sahip çıkarak ödemeye çalışmıştır.

Atatürkçü düşünce, ilkelerin ve devrimlerin doğrultusunda Türk toplumuna gösterdiği yoldan toplumun ayrılmaması gerektiğini her zaman olduğu gibi ortaya koymaktadır. Her dönemde Türk toplumu için en akılcı yolun Atatürk’ün gösterdiği yol olduğu ülke dışında kanıtlanmış ve evrensel bir geçerlilik kazanmıştır. Bu geçerlilik cumhuriyetin ilk yıllarıyla başlayıp Atatürkçülük yoluyla da halen devam etmektedir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

1 - Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Günaydın
Hürriyet
Milliyet
Tercüman
Ulus
Yeni Gazete

2 - Dergiler

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Barış Dünyası
Cogito
Devrim
Türk Solu
Yön

II. Tezler

BULUT, Feryat, *68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Ün., Atatürk İ. ve İ. T. E., İzmir, 2009.

HATİPOĞLU, Atakan, *Cumhuriyet Döneminde Sosyalist Hareketin Kemalizm'e Bakışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Ün., S.B.E., Sivas, 1999.

HATİPOĞLU, Atakan, *Parlamentoda Sosyal Kesimlerin Temsil Edilebilirliği ve Parlamenter Kimliği: Türk Parlamento Sistemine Yönelik Bir Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Ün., S.B.E., İzmir, 2007.

TÜRK, Yemliha, *1951 - 1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ün., Atatürk İ ve İ. T. E., İstanbul, 2001.

III. Kitaplar

- ADIVAR, Dursun, *Ülkeler-Örgütler-Örgütlenmeler*, Susak yay., İstanbul, 1975.
- AKALIN, Cüneyt, *Tanıklarıyla Dünyada ve Türkiye'de 68 Düşler Gerçekler*, Sarmal yay., İstanbul, 1995.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- AYDIN, İhsan, *Kültür Kavramı ve Gençlik*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971.
- BABUŞ, Fikret, *68 Hareketinin Köy Eylemleri Devrim Havarileri, FKF-DEV-GENÇ*, Ozan yay., İstanbul, 2004.
- BİLİR, Umut, *Sosyalizm ve Gerçeklik*, Ün yay., İstanbul, 1971.
- BİRAND, Mehmet Ali, *12 Mart İhtilalinin Gölgesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- CAN, Celalettin, *Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik*, Haziran yay., İstanbul, 1998.
- ÇALIK, Mustafa, *MHP Hareketi Gelişimi ve Kaynakları*, Cedit yay., Ankara, 1995.
- ÇALIŞLAR, Oral, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, Milliyet yay., İstanbul, 1988.
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.
- ÇETİNER, Yılmaz, *Mao'ya Tapanlar*, Tam yay., İstanbul, 1971.
- DEMİRCİ, Emine, *Gençlik ve Örgütlenmeler*, Saklı yay., İstanbul, 1974.
- EFEOĞLU, O. Zeki, *Rusya ve Kızıl Çin'in Türkiye'deki Faaliyetleri*, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1973.
- EHRENREICH, Barbara-John, *68 Öğrenci Ayaklanması*, Kıyı yay., İstanbul, 1987.
- FANON, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Sosyalist yay., İstanbul, 1994.
- GÜN, Fahrettin, *Sebilürreşad Dergisi Ekseninde Çok Partili Hayata Geçerken İlamcılara Göre Din, Siyaset ve Laiklik (1948-1954)*, Beyan yay., İstanbul, 2001
- GÜRSES, H.B. ve Fulya, *Dünyada ve Türkiye'de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997.
- HÖKE, Engin, *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge yay., İstanbul, 1989.
- KÜRKCÜGİL, Masis, *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*, İthaki yay., İstanbul, 2004.
- ÖZEK, Çetin, *Devlet ve Din*, Ada yay., İstanbul, 1982.
- ÖZER, Sinem, *İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, Otonom yay., İstanbul, 2005.
- SAKLI, Orhan, *Din ve Siyaset Çıkmazında*, Örtü yay., İstanbul, 1965
- SÜMERCİ, İlyas, *Devrim Yıllarımız ve Sonrası*, El yay., İstanbul, 1980.

- TİMUR, Serhat, *Bir Kültür Bir Toplum*, Söz yay., İstanbul, 1973.
- TOPUZ, Hıfzı, *Paris 68: Bir Devrim Denemesi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1980.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, "Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği", *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Gençlik ve Terör Sempozyumu Bildirileri*, Milli eğitim Basımevi, Ankara, 1987.
- TÜRKİYE İHTİLALCI İŞÇİ KÖYLÜ PARTİSİ DAVASI, *Savunma*, Aydınlık yay., İstanbul, 1974.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, Toplum yay., İstanbul, 1971.
- UZUN, Engin, *Proletarya ve Kapitalizm, Ölçü yay.*, Ankara, 1971.
- ÜNİVERSİTE ASİSTANLARI SENDİKASI, *Üniversite Asistanları Sendikası Üniversite Reformu Hakkındaki Görüşleri*, y.y., Ankara, 1968.
- VERGİN, Nur, *Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*, Sisav yay., İstanbul, 1986.

IV. Makaleler

- BAYKAL, Erdem, "Türk Gençliği Kimden Yanadır?", *Yön*, İstanbul, 12.11.1965.
- BORATAV, Korkut, "Dünyada 68", 68'in 30. Yılı dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, *68'liler Birliği Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1999.
- BULUT, Taner, "Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936 - 1960)", *Ç.T.T.A.D.*, C.6, S.14, İzmir, 2011, s.s. 103-136.
- ÇELENK, Halit, "Türkiye'de Gençlik Hareketleri ve İdamlar Açık Oturum; 68 Yargılıyor", *68'liler Birliği Vakfı Yayınları*, Ankara, 1998.
- FIRAT, Kuzey, "Dünyada ve Türkiye'de 68", *İleri*, S.36-37, İstanbul, 2008.
- MARCUSE, Herbert, "Yeni Baskı Döneminde Hareket: Bir Değerlendirme", *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- MORIN, Edgar, "Bir Uygurluk Bunalımı", *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- OLGAÇ, Ersan, "Tip Tabanından Gelen Ses Oportünizme Dur Diyelim", *Türk Solu*, S.49, 1968.
- SAVCI, Bahri, "Atatürk ve Gençlik", *Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.
- SAVCI, Bahri, "Demokratik Gelişmemizin Başarıya Ulaşma Problemleri", *Yön*, İstanbul, 1963.
- TOPRAK, Zafer, "1968'i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye", *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.

V. İnternet Siteleri

<http://www.tebesir.org/index.php?showtopic>

www.tumgazeteler.com/?a

www.68liler.org/tarihce7dunyada68liler.htm